Vzpomínky Vladimíra Benáčka, st. představují popisy jeho válečných peripetií a názorů na následující české a slovenské osobnosti:

A) Vojenské. Generálové: S. Vojcechovský, L. Prchala, F. Čatloš, Š. Jurech, J. Golian, R. Viest, A. Malár, J. Turanec, B. Reicin, V. Šalgovič. Důstojníci: J. Dobrovodský, P. Mudroch, D. Gonda, T. Šlajchart, J. Oškvarek, K. Repašský, V. Žingor, A. Zorič-Svjatogorov.

B) Politické a civilní: E. Beneš, J. Tiso, K. Šmidke, G. Husák, J. Mlynárik, V. Široký, M. Široká, Baron von Thyssen-Bornemisza, F. Hagara.

12.7.2025

The memories of Vladimir Benacek Sr. record his personal encounters and opinions on the following Slovak and Czech personalities:

A) Military. Generals: S. Vojcechovský, L. Prchala, F. Čatloš, Š. Jurech, J. Golian, R. Viest, A. Malár, J. Turanec, B. Reicin, V. Šalgovič. Officers: J. Dobrovodský, P. Mudroch, D. Gonda, T. Šlajchart, J. Oškvarek, K. Repašský, V. Žingor, A. Zorič-Svjatogorov.

B) Political and civil: E. Beneš, J. Tiso, K. Šmidke, G. Husák, J. Mlynárik, V. Široký, M. Široká, Baron von Thyssen-Bornemisza, F. Hagara.

O ČEM TO JE:

Tento osobní příběh je popis závažného kusu naší národní historie. Jsou to vzpomínky na otce, vesměs autentické a nutně občas stylizované. Jsou výsledkem mnoha stovek poznámek a útržků příhod, které otec náhodně utrousil a které jsem musel nepřetržitě celý život dávat dohromady jako puzzle. Otec mluvil chladně a logicky a tragickým válečným věcem se buď vyhýbal, nebo nad nimi mávl rukou. S výjimkou esesáků nikoho nenálepkoval agresívními negativy – byl nad věcí. V tomto textu jsem se snažil postupovat podobně objektivisticky, nicméně občas to možné nebylo.

Otec byl vlastně běžný člověk, milovník přírody, kterému válečná doba (1938-72) vnutila roli zachránce. Procházel vlnami nesmírně vyšinutých časů, kdy optimální strategií bylo zalézt jako zajíc do hustého roští. To on z principu nedělal, i když v r. 1942 a 1950 musel totalitním katům tímto způsobem unikat. Jeho osud by snad stačil naplnit dobrodružstvím i deset normálních lidí našeho věku konzumu a komerční zábavy. Ale přežil to! A měl při tom téměř vždy dobrou náladu, kterou uměl předávat většině ostatních kolem.

Historiografové 2. světové války a komunistické „lidové demokracie" jsou sice schopni podat zasvěcený makro-pohled na naši tehdejší společnost, nedaří se jim ale tím vysvětlit, jak vypadaly mikro-pohledy na životy lidí, kteří byli zachváceni vichrem totality a válečných šrotovníků lidí. České a zejména slovenské prožívání války a komunismu bylo plné absurdních zvratů, s nimiž se lidé museli nějak vyrovnat. Ty také formovaly národní povahu. Takové zvraty na Západě neznali, a proto je jim „Východ" neustále tak cizí. Mikrosvět „ducha doby" popisuje literatura – fikce i ne-fikce. K pochopení lidského jednání proto slouží nejlépe příběhy exponovaných osob. Příběh mého otce, když je jednou vepsán do digitálních znaků, překračuje jeho život a dělá ho trvalým a tím i výjimečným. Přitom stovky podobných výjimečných příběhů zapsány nebyly a zůstaly lidstvu navždy ztraceny, i když jejich „ozvěny" formovaly životy jejich mnoha následovníků.

Vrcholem otcova života byl boj ve Slovenském armádním povstání. To je zřejmě nejautentičtější produkt demokratického čechoslovakismu. Cenné je, že Slováci si ho zvolili sami, navíc s širokou národní podporou garantovanou spontánním odhodláním desítek tisíc vojáků a civilistů položit za to i svůj život. A to nejen hypoteticky, jako během Mnichova, ale v dlouhotrvajícím boji. Kolik takových autentických celonárodních vystoupení Československo pamatuje? Moc jich není, navíc v takovém rozsahu. Je naprosto šokující vidět kolika skupinám taková ideově čistá národní vystoupení vadila a vadí: Slovenským komunistům, kteří chtěli pomocí sověty vedených partyzánů Slovensko zaprodat Sovětskému Svazu. Českým komunistům, kterým vadil slovenský zápas o československou západně orientovanou demokracii. Benešově vedení vlády, který ve slovenském sebevědomí viděl příliš silnou politickou moc. Slovenským nacionalistům, kterým povstání rozbilo do sebe zahleděné neliberální vládnutí. A nakonec i Stalinovi, který vůbec nestál o Slovensko osvobozené vlastními demokratickými silami. Těchto pět parciálních zájmů přežívá až dodnes. Jejich politikou je význam povstání umenšovat, různě falzifikovat, a tak vlastně ignorovat zřejmě nejslavnější kapitolu (česko)slovenských dějin. Až ignorantská neschopnost se postavit hrdě ke svým vlastním dějinám hraničí až s otázkou zda je takový národ vůbec státotvorným.

Snahou tohoto částečně historiografického a částečně popularizačního textu je připomenout lidem, aby se z historie násilí a manipulace poučili, pokud si ji nechtějí znovu prožít. Přitom se mohou i trochu pobavit. Životy některých původně obyčejných lidí se stávají thrillery – až náměty k oscarovým filmům.

VB Jr.

Pět tezí k diskusi, které jsou v mém textu probírány a které jsou často historiky, politiky i laiky nedostatečně pochopené:

1) Zásadní historický význam SNP nejen pro Slovensko, ale i pro Česko.

2) Důvody neustálého falšování SNP, popisovaného jako akci, která selhala, protože byla vedena „nesprávnými“ lidmi. Respektive je jí nasazována maska „partyzánštiny“ s komunistickými cíli, které armádní povstalci vůbec neměli.

3) Makro (geopolitické) a mikro (osobnostní) důvody sovětské neintervence, resp. pseudointervence na Dukle, resp. sovětské sabotáže armádního povstání.

4) Selhal vůbec generál Malár? Neviděl nakonec ze všech nejdál? Nepochopil zřejmě tu zásadní morální dimenzi povstání.

5) Proč tvrzení, že SNP bylo špatně organizované a pak proto prohrálo, je jeho naprostým nepochopením. Proč ty reálně proveditelné „lepší“ alternativy SNP jsou tak malé? Proč bylo SNP, v rámci možností, organizováno až obdivuhodným způsobem – a s dlouhodobou vizí, která ho činí mimořádným počinem národní suverenity.

V. Benáček, ml., bude vděčen za poznámky a upřesňující data k textu. Jako interpret vzpomínek jsem se mohl dopustit nepřesností, které bych rád napravil. Kontakt: vladimir.benacek@cantab.net

Z válečných vzpomínek kpt. Vladimíra Benáčka [1]

Vzpomínky na otcovo vojenské angažmá 1937-1972

od Vladimíra Benáčka ml. o Vladimírovi Benáčkovi st. (5.3.1918-19.5.1984)

„Ó, prokletá zášť! Vymknuta ze svých kloubů doba šílí. Že jsem se kdy narodil, abych ji dal do pořádku! *(Hamlet)*

Tato hamletovská mise, která pak později vede k otázce „Být, či nebýt?“, nebo spíš k „Bít se nebo nebít se“, se zdála být osudem mého otce. Alespoň takový byl duch světa, když se člověk narodil ve střední Evropě do vybrané rodiny se stříbrnou lžičkou a byl vržen do tří šílených válek. Otcův život může sloužit jako ilustrace slavných česko-slovenských vzestupů i propastných pádů. Člověk musel jít z boje do boje a nikdo se ho neptal, zda už nechce končit. Často to člověk dělal jen ve vlastní víře v dobrý konec, načež byl pak sražen další ranou a pak zase jen pokračoval dál a dál. Kafka byl v tom vizionář. Otci válka trvala téměř nepřetržitě od října 1937, kdy narukoval, až do konce roku 1971, kdy jeho stíny bojů za demokracii pak odvál čas.

Poznámka k metodice:
Minulost je jediná část reality, která nám zůstává. Navíc minulost komunikovaná, která je převedená do zápisu, je filtrovaná autorovou stylizací snažící se převést útržky faktů do smysluplného textu a přemostit tak záhady z neznalostí chybějících okolností. Nakonec to jediné, co z „reality“ zbývá, je konfrontace různých svědectví a filtrace jejich různých tvrzení dle našich představ o skutečnosti. Tyto vzpomínky jsou příspěvkem to tohoto tvůrčího procesu, pomocí něhož se realita minulosti skládá směrem k pravdě a nikoli ke lži.

---

[1] **Tento text v kratší podobě vyšel jako kapitola v knize Brenda Love (ed.): World War II Memoirs. New York, Amazon Publ., 2023, str. 36-62.**
https://www.amazon.com/WWII-MEMOIRS-Brenda-Love-PhD/dp/B095KJF85Q

ÚVODEM

Můj otec se narodil do podnikatelské rodiny v Pardubicích-Zminném. Jeho dědeček Jan založil v roce 1873 prosperující firmu s obuví. (Viz foto jeho rodiny z r. 1886). Tehdy v moravském historickém městě Třebíč vystavoval jeho obchod na náměstí bestseller: exkluzivní důstojnické „české“ holínky k divu jeho rakouských a židovských konkurentů. „Vycházejte s konkurenty dobře a učte se od nich,“ učil své tři syny a každý z nich to perfektně praktikoval. (Viz foto č. 2 z r. 1912). Nejstarší Josef se vyučil agrobyznysu na Velkostatku Pardubice, kde se vypracoval až do pozice osobního tajemníka barona Drasche s kanceláři na pardubickém zámku a na lovčím zámečku pod Kunětickou horou. Takže můj otec, jeho syn, měl privilegované zázemí. Prostřední bratr Ládin (v sedě na fotce č. 2) sloužil u Císařsko-královských drah ve Vídni a nejmladší Bohumil (není ještě na fotce č. 1) studoval vojenská práva v Praze a Terstu.

V roce 1918 všichni tři synové obrátili své dovednosti k budování základů Československé republiky. Josef Benáček, otec mého otce, (na fotce č. 2 z r. 1911 stojí vpravo), inspirován Drascheovým aristokratickým pracovním stylem podnikání, se ho rozhodl napodobit. Proto v roce 1920 zakoupil 700 hektarů „zbytkových“ pozemků s parním mlýnem, lihovarem a historickým zámečkem v Žemberovcích na jižním Slovensku. Jejich hodnotu v současných korunách z roku 2023 lze odhadnout na přibližně 500 milionů Kč (20 milionů eur, což dnes vlastní kdejaký větší farmář). To byl pro komunisty nesmazatelný hřích, za který stalinismus trestal doživotním pobytem v gulagu a trestem pro další dvě generace rodiny. Takže můj nemajetný otec (v r. 1938 se vzdal dědictví ve prospěch nejmladší sestry Zdenky) a já s mou sestrou jsme byli všichni později neustále trestáni za přestupek našeho dědečka, který zemřel

v r. 1940. Podezírám komunisty, že praktikovali systematickou anihilaci lidí, kteří mají odvahu, jsou samostatní a kreativní.

Fotografie č. 3 ukazuje celou rodinu mého otce v roce 1936, kdy byly časy ještě klidné. Otec je v zálesácké uniformě s kloboukem. Jeho bezstarostný věk skončil, když se v 15 létech rozhodl osamostatnit a studovat lesnictví (1933-37) na koleji v Banské Štiavnici. Všichni na fotce jsou šťastni – ještě netuší, že na ně čekají dva testy odolnosti: nacismus a komunismus.

Na lesnické škole se otec naučil disciplíně, zacházení se zbraněmi a přežití v lesích, což se mu velmi hodilo, když v roce 1937 šel jako dobrovolník do armády, aby se připravoval na válku proti nacistickému Německu, s níž generální štáb armády počítal od r. 1936 téměř s jistotou. Od března 1938 byl ve stavu 39. výzvědného pěšího pluku gen. Grazianiho (Bratislava-Petržalka), kdy byl cvičen k budování a obraně zákopů, jejichž odolnost měl nakonec jako ženista četař-aspirant odzkoušet v boji. U tohoto pluku zůstal až do srpna 1939.

Rok dvou mobilizací: 1938

Během květnové a zářijové mobilizace v roce 1938 byl otec nasazen jako velitel čety. V září dokonce v první linii, kde se očekávalo, že Němci zahájí hlavní útok. Bylo to na slabě opevněné hranici podél řeky Moravy a (bývalým) Rakouskem. Mnichovskou dohodu považoval za ponižující krátkozraké selhání spojenců, protože Francie ustoupila Hitlerovi a odmítla bojovat společně s Československem. Měla bojovat, i kdyby dohoda o vzájemné obraně nebyla závazná (což se ukazuje, že to tak bylo). Otec připustil, že mnoho vojáků mělo oči plné slz, když dostali rozkaz opustit zákopy tak ponižujícím způsobem. "Všichni jsme chtěli bojovat, i proti mnichovskému diktátu, a to jsme všichni věděli, že naše obrana bude vyžadovat obrovské oběti, včetně našich vlastních životů." Již dlouho před Mnichovem však bylo zřejmé, že Francie není připravena vstoupit do lokální války a Československo bude podobně opuštěno, jako Francie nechala Hitlera obsadit a remilitarizovat Porýní v roce 1936. Čechoslováci však stále

žili neotřesitelnou naivní nadějí ve Francouze, kteří se probudí na poslední chvíli, jakmile uvidí československý hrdinský odpor a ucítí i svou historickou příležitost překvapivě na Hitlerovo Německo udeřit ze západu.

Po anšlusu Rakouska a připojení Maďarska k nacistům bylo Československo téměř obklíčeno – viz obr. 1. Polsko, vlivem absurdní politiky obou zemí, nebylo totiž také moc přátelské. Přestože obklíčení nacisty nedávalo mnoho šancí na vojenský odpor, který by netrval déle než tak dva měsíce a způsobil by stovky tisíc obětí, Čechoslováci byli rozhodnuti bojovat za každou cenu. Pod vedením generála Vojcechovského, tvůrcem fenomenálních československých vojenských úspěchů legionářů na východě Ruska a Sibiři v roce 1918,[2] existovaly plány na aktivní obranu ještě před tím, než váhavá Francie a Velká Británie vstoupí do války. Jejich mnichovská rezignace dne 30. září 1938 byla sice fatální strategickou ranou ze strany politiků (tj. Daladiera, Chamberlaina a Beneše), ale velení armády bylo připraveno na aktivní obranný plán, přesto že by znamenal porážku. To by byla alespoň porážka s národní ctí, a to proti vůli prezidenta Beneše.

Jak by naše republika po „Anschlussu" byla obklopena německým územím a téměř uzavřena, kdyby tyto hranice byly prodlouženy maďarskými.

Ve strategickém velení bylo více mimořádných generálů, všichni se sibiřskými legionářskými zkušenostmi a se strategií vést požadovanou aktivní obranu. Československá milionová armáda byla u svých klíčových divizí mechanicky mobilní ze 40 %, zatímco wehrmacht z pouhých 20 % a spoléhal na koně a nohy. Hlavním velitelem byl Ludvík Krejčí. 1. armáda Sergeje Vojcechovského bránila celé Čechy; 4. armáda Lva Prchaly, jíž sekundoval Sergej Ingr, bránila jižní Moravu. Vojtěch Luža velel severomoravské 2. armádě. Slovenskou obranu měl na starosti Josef Votruba, kterému asistoval Bedřich Homola. Náčelníkem štábu byl profesor vojenské strategie Bohuslav Fiala a náčelníkem dělostřelectva Jan Netík. Dle otce tito všichni legionáři nesmírně pozvedávali morálku nejen důstojníků, ale i vojáků. Udržovali jejich sebevědomí ve víře, že jejich strategické zkušenosti se více než vyrovnají těm německým. To bylo zřejmě poněkud přehnané, ale vojenský standard legionářů zaručoval, že boj těch dole v zákopech nebude jen slepým krveprolitím. Věřilo se, že výběr velitelů sledoval pravidlo meritokracie. Fascinoval je charismatický Lev Prchala, jejich vrchní velitel. Sergej Vojcechovský

[2] V srpnu 1918 čsl. legie kontrolovaly území více než 1,5krát větší než Evropa a 220krát větší než současné Česko. Kromě celé Transsibiřské magistrály od středního Uralu až do Vladivostoku ovládaly například taková strategická města jako Perm, Kazaň, Pemza a Samara.

byl důstojníky považován za mistra strategie překvapení, kterou tolik osvědčil v roce 1918, kdy československé legie pod jeho strategií nečekaných pohybů po železnici kontrolovaly obrovská území sovětského Ruska. Paradoxně, v říjnu roku 1918 Čechoslováci byly, co do výměry, koloniální supervelmocí.

Mělo by být známo, že uvedení generálové byli připraveni převzít vládu i v případě selhání mnichovské dohody a jednostranně bránit Československo i bez vstupu Francie do války. Za nimi stály tisíce odhodlaných vojáků. Všichni vysocí velitelé byli protivníky Hitlera z přesvědčení a později, přirozeně, i Stalina (pokud přežili toho prvního). Je ostudou, že alespoň tři z těchto národních hrdinů, zapíraných a pronásledovaných komunistickým režimem, 95 % Čechů nezná.

Dle otce, Mnichov nebyl ostudou Čechoslováků, je to ostuda Francouzů a částečně i Britů. A to nejen morální a politická. Je jejich ostudou zejména pro svou intelektuální slepotu: že dlouho nechápali, co Hitlerovo Německo hodlá se světem udělat a jak to neodvratně postihne i je. S odporným diktátorem vyjednávali ustrašeně a předem smířlivě, jako kdyby francouzská armáda na Hitlera v r. 1936 nebo 1938 neměla. Čechoslováci by měli mít den Mnichova na paměti jako památný den česko-slovenské vzájemnosti a hrdinství jednoho milionu vojáků a dalších 9 milionů občanů odhodlaných stát při Československu a vzdorovat Hitlerovi. Tolik takových národních vzepětí v Evropě zase nebylo.[3] V celé české historii také stěží najdeme něco podobného.

Otec, matka i prarodiče nám, dětem, tvrdili, že neznali jediný případ mezi muži v jejich širokém okolí, kde by se někdo pokoušel vyhnout mobilizačnímu rozkazu v září 1938. Otec připomínal: „Naše armáda disponovala více než milionem odhodlaných dobře vycvičených a dobře vybavených vojáků připravených na odpor i s rizikem smrti“. Když mu bylo namítáno, že tak nerovný boj by byl zbytečný, otec mi odpověděl tak zhruba v roce 1971: „Dnes to nikdo nepochopí, ale nám šlo o více než o svědomí a princip. Ano, byla to naše povinnost jak k historii, tak k budoucnosti, ale šlo v první řadě o vojenskou racionalitu. Pokud by se ale Francie s podporou Velké Británie jen s trochou více rozumu připravovaly na útočný střet s Hitlerem, nepustili Porýní a otevřely západní frontu v říjnu 1938 spolu s ČSR, Hitler by padl během šesti týdnů. Pak by stačilo vytvořit kromě demilitarizovaného Porúří, včetně Saarbrückenu, ještě demilitarizovaný trojúhelník Düsseldorf, Dortmund a Duisburg, a Německo by nemělo nikdy sílu na vojenskou revanš“. Jaká tvrdohlavá byla tato jeho logika, vyvrácená realitou francouzské a britské krátkozrakosti!

Otec o Mnichovu nerad mluvil, ale když už mluvil, vždy se zmínil o možnosti, ne-li nutnosti bojovat a prohrát se ctí. Ta tíha národní potupy v něm musela ležet po celou dobu války a jako by ho nutila odčinit hanbu Mnichova kde to jen později šlo. To vysvětluje, proč on a tisíce dalších vojáků bojovali ve Slovenském národním povstání (SNP) tak zarputile až do konce,

[3] Alternativní žurnalistický pohled na mnichovský diktát a jeho následky nabízí Jan Urban: Mýtus o mnichovské zradě spojenců je lží. https://zpravy.aktualne.cz/domaci/nazory-a-komentare/jan-urban-mytus-o- mnichovske-zrade-spojencu-je-lzi/r~9ec51a2425c111e3909e0025900fea04/
Historiografický popis složitých okolností kolem tzv. „Mnichovské zrady“ a její vysvětlení jako mýtus nabízí Jan Cholínský: Mnichovská zrada nebo pražský krach? Nečasova mise a rozpad Československa v roce 1938. http://www.go-east-mission.net/dateien/cz/150_110309.pdf

přesto že po odzbrojení Východních divizí a vychytralé sovětské strategii podpořit povstání symbolicky slovně, než zásadním frontovým manévrem [4], bylo mnohým hned jasné, že vyhrát nemohou. Mnichovské složení zbraní si však skoro nikdo nepřipouštěl, což si zaslouží maximální obdiv. Tak Slováci svou část Mnichova odčinili. Odčinili to částečně i za Čechy. Jinak otec setrvale odmítal hovořit o svých vlastních vojenských zkušenostech, i když rád hovořil o vojenské strategii, taktice boje v poli a schopnostech vysokých sovětských generálů. Dlouho komentoval vojenské přehlídky, kde považoval sovětskou parádu za nejlepší show, která ale měla málo co společného s reálným stavem armády. Záhadně, vůbec nikdy se nezmiňoval o ještě okázalejších show a herectví wehrmachtu a SS.

Období 1939-1940:

Po odtržení od Československa 14. března 1939 se Slovensko stalo vazalem nacistického Německa. Hitler okamžitě napadl bezmocné české země následující den a 16. března byla anektovaná země slavnostně přejmenována na Protektorát Čechy a Morava, což bylo další potupou všech Čechů. Po Mnichovu se Česko-Slovensko již nemohlo bránit a Hitler správně ucítil, že může dělat, co chce. V roce 1939 se jistě nebál žádného československého vojenského odporu. Ve skutečnosti Mnichov nechtěl – to byl Mussoliniho nápad. Hitler v té době věřil, že mu Mussolini upřel slávu z jeho první krvavé vítězné války, po níž toužil (na rozdíl od jeho generálů). Ačkoli nikdo nemůže nahlédnout do Hitlerovy mysli, někteří historici předpokládají, že v roce 1939 se Hitler stále držel jen myšlenky konečné jednoty všeho starogermánského z důvodu smyšleného „práva na staré německé země“. Jednalo se o Rakousko, Čechy, Moravu a Slezsko (největší část Slezska byla polská). Jeho Tisíciletá říše by pak měla zahrnovat Gdaňsk-Danzig, Západní Prusko (tj. část Polska, která byla anektována Pruskem ve 3. dělení Polska) a Memel, který se stal litevským. Polsko by tam vlastně už nemělo co dělat. Dále samozřejmě byly na řadě Alsasko a Lotrinsko. Jak mohla Francie zůstat v době Mnichova tak pasívní, až slepá, už jen vůči takovým počátečním, ale jistým imperiálním plánům?

Hitler se tedy v březnu 1939 o Slovensko až tak nezajímal. Snad kromě toho, že ho nechtěl dát celé Maďarsku, které se pasovalo na zničení versailleského systému. Proto dal podporu slovenské vděčnosti za vlastní stát před jejich třenicemi pod nadvládou Maďarů, čímž současně přibrzdil maďarskou rozpínavost. Hlinkova slovenská ľudová strana, vedená nyní Tisem (poté, co jejich vůdce Andrej Hlinka v srpnu 1938 zemřel), bojovala původně jen za autonomii v rámci Česko-Slovenska, protože byla ještě více protimaďarská než protičeská. Také proto dal Hitler (prostřednictvím Seyss-Inquarta) Tisovi ultimátum, aby okamžitě vyhlásil nezávislost, nebo byl okupován. Tisova deklarace ze 14. března zastavila Maďarsko, které bylo při chuti, když na podzim „ukouslo“ z Česko-Slovenska část Podkarpatské Rusi (Užhorod) a hraniční části jižního Slovenska.

[4] Historik František Cséfalay nesouhlasí: “Toto nie je také jednoznačné. Podľa pamätí gen. Štemenka a podľa dobových úvah v sovietskom Generálnom štábe, Povstanie považovali za príliš hlboko v tyle nepriateľa. Tak by ho nebolo možné zachrániť ani vysadením dvoch čs. výsadkových divízií. Na druhej strane je pravda, že na začiatku Povstania Sovieti nechali 2. čs. parabrigádu vykrvácať v Karpatoch ako púhu pešiu jednotku a až potom ju presunuli na Slovensko, keď už Povstanie dohasínalo“. Další otázkou je, zda právě Dukelská operace byla tou zásadní opravdovou sovětskou pomocí. O její smyslu jsou v tomto textu vyslovené značné pochybnosti.

Navíc, aby potvrdili bratrství s novým mentorem, slovenská ľudácká vláda „dobrovolně“ nabídli Hitlerovi vojenskou pomoc v boji proti nepřátelům říše. O válce se tehdy moc nemluvilo, a tak o nasazení 51 tisíců vojáků do boje proti Polsku o pouhých pět měsíců později, se nikomu ani nezdálo. Totéž se opakovalo v červnu 1941 při napadení SSSR.

Hitler byl poslušným Slovenskem nadšen, protože konečně mohl světu ukazovat aspoň jeden stát, který by jako výkladní skříň sloužil za příklad „svobody a prosperity“ pod německou „záštitou“ pro později okupované země na Západě. Navíc, jak už víme, jeho plány zahrnovaly i vymýcení Čechů a Poláků a jejich nahrazení Němci. Jeho plán na eliminaci Židů byl znám od roku 1926, kdy publikoval Mein Kampf. Svět nic nenamítal. V předvídání katastrof politický svět zaspal, jak to obvykle bývá a obvykle bude. Mlátící komanda SA, vraždy odpůrců, intenzívní militarizace, zřizování koncentráků, demontáž všeho demokratického, zabrání Porýní a Sárska, intervence ve Španělsku a desítky dalších signálů v průběhu 1933-37 o tom, že Hitler a jeho kamarila jsou spolkem psychopatů-sociopatů, kteří chtějí ovládnout svět. To vše jako by stále nic zásadního neznamenalo pro takto ohrožený svět. Nicméně, otec tvrdil, že u nich na střední lesnické škole se už jako obyčejní 18-letí žáci (!) v r. 1936 bavili, že Hitler je ničeho se neštítící grázl a Československu hrozí velké nebezpečí. Tu slepotu světa připisoval neschopnosti demokracií a jejich elit přepnout v případě nebezpečí na autokracii, jak to uměli ve starém Římě. Proto otec, když se v r. 1937 hlásil do vojenské služby, už počítal s výcvikem pro válku. Možná ne tak brzkou, ale přece jen naprosto reálnou.

Česká rodina mého otce se usadila na Slovensku v roce 1921 a v Žemberovcích na jihu Slovenska vybudovala prosperující velkofarmu. V roce 1939 měla přijít o všechno a čelit vystěhování – vynucenému "návratu domů pěšky" do nacisty okupovaného Protektorátu pod heslem "Čehúni domov pešo!". Otec se rozhodl zůstat, ale musel přijmout podmínky: požádat o slovenské občanství (které mu bylo uděleno v březnu 1940) a vstoupit do vojenských řad, protože slovenská armáda měla nedostatek důstojníků. Dne 1. září 1939 byl povýšen z četaře na poručíka a stal se ne až tak dobrovolně profesionálním vojákem doplňovacího velitelství v Bratislavě. Stalo se to symbolicky: jen pět hodin před začátkem druhé světové války.

Avšak měl druhý skrytý motiv: sloužit v nebojové jednotce a být blízko hranice s Moravou. Sloužil tedy jako důstojník pro nováčky a záložáky na území na severozápad od Bratislavy, kde měl úřadovnu. Řečeno vojenským slangem, jedna velká zašívárna. Udělal to záměrně, protože už byl zapojen do tajné protinacistické sítě. Jako zástupce velitele měl právo vydávat vojenské průkazy, které vystavoval pro uprchlíky z Protektorátu. Protinacistickou organizaci popsal v rozhovoru v r. 1976: „Byli jsme dokonale sehraná trojka – Pavel Mudroch, Daniel Gonda a já.

Tři důstojníci v široké síti podléhající zásadám tajného zpravodajství, kde takové buňky po třech, kromě dvou styčných osob, nevěděly nic o všech ostatních spiklencích. Nacistická policie tak nikdy nerozbila celou síť".[5]

Výsledkem tohoto absurdního paradoxu bylo, že spiklenci slovenské armády, domnělí strážci režimu, tajně hlídali bezpečí českých uprchlíků, Hitlerových protivníků, Židů a budoucích dobrovolníků ve francouzské a britské armádě, kteří jim pomáhali uniknout z nacisty okupovaných Čech a Moravy. Kupodivu mezi slovenskými důstojníky, ani mezi vyššími veliteli, nebyla vůle zabývat se i odhaleným protinacistickým přesvědčením. „Znali jsme se a znali jsme i naši vzájemnou historii. Taková byla slovenská armáda, kde valná většina důstojníků byla protinacistická, čechoslovakistická a držela pohromadě. Vlastně elita. Chamraď se soustředila v Hlinkově gardě!"[6], otec mi jednou řekl ve svých vzácných komentářích. „Slovensko v té době nebylo rozděleno ideologicky, ale spíše nábožensky. Katolíci se postavili na stranu Tisa, který byl sám katolickým knězem, a protestanti, nevěřící a Židé na stranu Beneše. Komunisti vyznávali Stalina. Bylo jasné, kdo je kdo. Přitom jen velmi málo katolíků bylo skutečnými nacisty. Lidé se snažili zavírat oči před hrozícím ideologickým konfliktem a vyhýbat se tomu, aby se zapletli do něčeho ošklivého. Nacistická ideologie byla považována za něco cizího, vynuceného zvenčí".

Zůstává těžká otázka: Proč otec neodešel bojovat do zahraničí, jak by se od českého vlastence dalo čekat? Nedůvěřoval takové misi? Uchvátil ho fascinující rozkvět společenského života v Bratislavě, kde byly války ve Španělsku, Francii nebo Británii odfiltrovány blahobytem, tangem, vínem ve Štefance, zpěvem a operetami, které umožnily zapomenout na tragédie doby? Otec se musel cítit provinile pokud by neprováděl něco protistátního. Jen to vysvětluje jeho obětavý altruismus, kdy jeho padělané průkazy totožnosti a režimu nepřátelské pašování lidí mohly mít za následek okamžitou ztrátu všeho. Nikdy jsem se neodvážil takovou otázku otci vyslovit.

Válka Slovenska na Východě: 1941-43 [7]

Úniková cesta přes Bělehrad jim fungovala relativně dobře až do dubna 1941, kdy Hitler zaútočil na Jugoslávii. Pašování uprchlíků z Protektorátu se stalo obtížným, ale organizované útěky se staly téměř nemožnými až poté, co Hitler 22. června 1941 zaútočil na Sovětský svaz. Slovenská armáda dostala rozkaz vyslat expediční sbor 51 000 mužů na „přátelskou pomoc v boji proti židobolševikům". Mnoho konexí v organizaci odpadlo a novým ilegálům se nedalo věřit. Poplach vyhlásila také Hlinkova garda a vyslanci německého gestapa.

---

[5] Viz Roman Cílek: Stopy Orlov. Športovci v SNP. Bratislava, 1978. Mudroch i Gonda byli nuceni se v roce 1943 zúčastnit východního tažení. Gonda dokonce zorganizoval neúspěšný útěk na sovětskou stranu. Oba padli jako povstalci v září 1944.

[6] Hlinkova garda byla polovojenskou kopií nacistického SA Korps podřízeného fašistické Hlinkově slovenské ľudové straně. Považovala slovenskou armádu za domýšlivého soupeře a proměnila Slovensko v policejní stát. Do armády se však infiltrovat nedokázala. Čatloš uměl radikály neutralizovat.

[7] V této a v následujících kapitolách o SNP dlužím dík slovenskému historikovi Františkovi Cséfalvayovi za cenné poznámky, které zvýšily historickou důvěryhodnost tohoto textu. Některé z nich přímo cituji v textu. Nicméně, veškeré faktografické chyby jdou výlučně na mou odpovědnost. Podobně, nemohl jsem uhýbat v názorech mého otce, i když mohly být někde v konfliktu s historiografií – ta také ale není neomylná a zbavená nánosu komunistických lží. Otec by také s mou nynější interpretací jeho názorů nemusel vždy se mnou souhlasit.

Faktografická vsuvka o realitě slovenského angažmá s nacisty.

Slovenská účast ve válce proti Sovětům byla absurditou. Je záhadou, proč Hitler své opovrhované slovanské „soudruhy ve zbrani“ nezneužíval více a dovolil jim zůstat převážně v týlu téměř po celou dobu jejich válečných střetnutí (7/1941-6/1944). To bylo v ostrém kontrastu s krvavými střety jiných spojeneckých armád – Finů, Maďarů nebo Rumunů. Na konci července 1941 bylo 36 000 vojáků odvoláno, aby „pomáhali při domácí sklizni“! Pro Němce byli taková kvanta nevycvičených a špatně mechanizovaných vojáků zřejmě na překážku. Poté počty nikdy nepřesáhly 20 000, což představují dvě divize o 8500 mužích. Časem navíc pomalu konvergovaly k 10 000 v roce 1944. [8] *Nasazení vojáků však bylo s vysokou rotací, takže počet mužů povolaných do boje proti Sovětům se mohl týkat až 100 000. V porovnání s velikostí slovenské armády po mobilizaci, to je s 90 000 vojáky a důstojníky, to znamená, že velká část slovenských mladých mužů a téměř všichni důstojníci si museli zvyknout na „chuť Hitlerovy ‚preventivní‘ války na Ukrajině a v jižním Rusku“, která se nezajídala téměř všem. Pouhých 1281 mrtvých za tři roky plus asi 3000 oficiálně hlášených jako „pohřešovaní nebo zajatí“ (tj. většinou dezertovaní), signalizuje, že slovenské vojenské nasazení nebylo příliš srdnaté a primárně sloužilo týlovému zajištění jiných armád na frontě.*

Přesto všichni, kdo se vrátili, hlásili, že život v týlu byl plný násilí a německých zvěrstev. Slováci stáli na straně Ukrajinců a Rusů, a ne na straně nacistů. Na Ukrajině byli slovenští vojáci na rozdíl od brutálních Němců často vítáni jako osvoboditelé (i když zpočátku Ukrajinci i Němce vítali jako osvoboditele!). Ke slovenské cti je třeba dodat, že ze zhruba 100 000 ve válce angažovaných mužů bylo jen 20 obviněných ze zvěrstev během války nebo po ní. To se nedá srovnávat se zvěrstvy, kterých se Hlinkova garda dopustila na slovenských Židech v tamních dvou přechodných koncentračních táborech. Z 95 000 slovenských Židů bylo deportováno 71 000 a počet obětí holocaustu je přibližně stejný. Nesmazatelnou ostudou Slovenska je, že luďáci sami holocaust iniciativně organizovali, navíc se souhlasem značné části obyvatelstva. Vrcholem byla platba 500 říšských marek za každého slovenského Žida deportovaného „ke konečnému řešení“.

Výše uvedený popis mi umožňuje otevřít záhadnou část života mého otce, o které se nikdy nechtěl bavil. Záhada se týká jeho života ve slovenské armádě během slovenské války se Sovětským svazem. Nechtěl o tom mluvit ani se svou budoucí ženou, mojí matkou Valerií. Jen hodně úsečně odsekl „v Rusku jsem nebyl, a to snad stačí!“. To však na záhadě neubralo. Její období začíná březnem 1942, do kdy byl určitě vojenským nebojovým důstojníkem doplňovací služby v Bratislavě, a končí až 1. září 1943, kdy začal sloužil v Brezně (střední Slovensko). Evidentně únik před válkou se SSSR určitě nebyl snadný. Pro toto období 18 měsíců ani dokumenty v archivu slovenského Vojenského historického ústavu moc neříkají. V říjnu 1943

[8] Viz zdroj mých informací v této sekci: Pavel Mičianik, 2012. Slovenská armáda v ťažení proti Sovětskému zvázu (1941 – 1944), 4 svazky. Bratislava, Dali-BB Publ., 1576 s. (Slovenská armáda v tažení proti Sovětskému svazu). https://www.reflex.cz/clanek/historie/106289/david-proti-goliasovi-pred-80-lety-vyhlasilo-slovensko-valku-sovetskemu-svazu.html. Další zdroje: https://www.vhu.sk/7003-sk/nadporucik-doplnovacej-sluzby-vladimir-benacek/ , plus **https://www.vhu.sk/data/files/568.pdf** , https://www.upn.gov.sk/publikacie_web/smrt-sa-volala-schill.pdf . Plus https://dennikn.sk/blog/1329944/slovenskenarodnepovstanieseverozapadnysmer/ .

se seznámil na nádraží s mou tehdy 19-letou matkou, která jako nastupující učitelka přestupovala na vlak do Tisovce. Těch pár faktů, které jsem znal, pocházelo z ne moc průkazné komunikace jiných lidí. Když nacisté plánovali na 22. června 1941 invazi do Sovětského svazu, počítali automaticky i se Slováky, aniž určovali nějakou kvótu. Těsně před německým útokem začaly závody mezi Maďary a Slováky o přízeň Němců, kde se Slováci do války přidali dříve než Maďaři. Hlinkovci to vylicitovali až na 55 000 vojáků, na což ani neměli sil. Mobilizace a bojový výcvik podle stylu wehrmachtu přicházely ve vlnách. Je vysoce pravděpodobné, že někdy v létech 1942-43 by za normálních okolností musel můj otec dostat rozkaz bojovat mezi Kyjevem a Kavkazem spolu s nacisty.

Že měl do tažení proti SSSR nastoupit potvrzuje i dopis Bohumila Benáčka, jeho strýce a bývalého generála československé armády, nejzarytějšího antinacisty v rodině. Napsal mu v létě 1942, kdy Slováci dobývali Rostov na Donu: „Všichni žehnáme tvému odhodlání. Je skvělé následovat ve šlépějích naší armády v Rusku“. To je fakt, i když dopis nemáme. Rodinný příběh vypráví o tom, že dopis z Prahy ho minul v kasárnách a padl do rukou pro-německé vojenské policie, která již dobře věděla, že „následovat ve šlépějích naší armády v Rusku“ znamenalo sběhnout a bojovat na druhé straně, což českoslovenští legionáři hromadně prováděli v 1. světové válce. Došlo k vyšetřování, které prý slovenští velitelé umlčeli zdůrazněním, že historické kroky slovenské armády znamenají „boj proti bolševikům“. Faktem také je, že otec nemá ani v archivních dokumentech VHÚ záznam o východním tažení. Až nyní (r. 2024) jsem tam při nahlédnutí do deníku generála Turance pochopil jeho stížnost, že slovenští důstojníci českého původu mají „zvláštní talent se vyhýbat vlastenecké službě v poli“. Otec byl evidentně jedním z nich. Zřejmě byl dobře informován, co to znamená být s Němci v Rusku a přejít k Rudé armádě a mít NKVD na krku v zajetí. O Svobodově armádě nebylo tehdy nikde slyšet. Až v březnu 1943, kdy proběhla bitva o Sokolovo, se dostala do povědomí – a to tam tehdy měla sílu pouhého praporu (tj. tak 950 vojáků, přičemž v zajetí jich stále trpělo několik tisíc). Vyhnout se nasazení proti sovětům bylo pro vycvičeného nižšího důstojníka téměř nemožné. Byli tam povoláni prakticky všichni otcovi vojenští přátelé a známí: Šlajchart, Oškvarek, Repašský, Stanek, Dobrovodský, Žingor, Perko, Vitalay, Gonda nebo Mudroch.

O tom, co se dělo na sovětské frontě, jsem se dozvěděl až když v roce 1967 navštívil náš dům v Praze jeden z otcových vojáků. Jeho jméno Paučír jsem si uchoval dodnes, protože mi otevřel nový pohled na otce. Mohli jsme si povídat o samotě asi 40 minut, než otec dorazil z práce. Návštěvník byl jeho podřízeným nejen ve slovenském povstání v roce 1944, ale znali se i po celou dobu války. Otce popsal jako rodilého velitele s přirozenou autoritou. “Vysoký a vzpřímený a mluví přímo do očí. V kritických okamžicích jedná s chladnokrevnou jistotou. Všichni vojáci chtěli sloužit pod ním. Pokud někomu přikázal jít na misi, kde člověku často šlo o krk, sotva kdo odmítl. I ti bojácní se najednou proměnili v hrdiny“. Když jsem se zeptal, jak to bylo s válkou se Sověty, usoudil: „To byl průšvih – raději se zeptej svého otce“, čímž mne nešikovně navedl k myšlence, že otec tam přece jen byl.

Když otec přišel a objal svého válečného přítele, poslouchal jsem tajně za dveřmi. „Neřekl jsi svému synovi nic o ruské výpravě? Zdá se, že o tom nic neví, ale vědět chce". Otec na to: „Ne, to není možné. Nikdo by to nepochopil". "Ale proč? Mohl jsi zmínit alespoň ty nejbláznivější

historky. Třeba o tom, jak se rota Xxxx-kého[9] snažila dostat k Rusům a jak se všichni zuby nehty museli dostávat zpátky k Němcům z pasti, když Rusové zradili dohodu a začali do nich střílet. A nebyla to nakonec legrace, jak Němci dokonce chtěli za to udělit Železný kříž některému ze ´statečných hrdinů´, ale statečných za jejich velezradu! [10] A jak všichni tvrdili, že se ničeho hrdinského nezúčastnili. Jak i Králik [11] dokonce zatloukal a tvrdil, že nic neviděl a o ničem neví"! To, který chudák byl nakonec obětován, aby si ten Železný kříž od Němců převzal, jsem přeslechl.

Poznámky na vysvětlení mých vlastních postojů a interpretací otcových poznámek:

A) Tato bizarní válečná příhoda se mohla stát s největší pravděpodobností mezi zářím 1942 a 1943, kdy generál Štefan Jurech převzal velení od zastánce tvrdé linie generála Turance. Bojovný Turanec by takovou podvratnou akci tvrdě potrestal a zapsal poeticky do svého deníku. Například porážku sovětů považoval za romantické humanitární poslání Němců vůči ruskému a ukrajinskému národu, které považoval za blízké, ale režimem zdevastované a zralé na osvobození nacistickou okupací. Nacisty a komunisty si nějak nespojoval a německému „vznešenému poslání" byl ochoten obětovat i slovenské životy. To generálové Malár, Jurech a Kuna (jako tři z pěti velitelských es slovenského východního tažení), plus Čatloš a Viest byli z jiného těsta. Byli to bývalí českoslovenští legionáři, čechoslovakisté a antinacisté. Například Jurech tajně komunikoval s Rudou armádou a 22. ledna 1943 dokonce uzavřel se Sověty plán, že celá Rychlá divize přejde na sovětskou stranu. Tato dohoda jaksi zadrhávala, protože byla Sověty neustále odkládána, a to zřejmě ze stejných důvodů proč zadrhávala tvorba sovětské strategie vůči povstání. Abwehru (německé vojenské policii) nebyl Jurechův plán vyzrazen ani po devíti měsících, kdy byl 26. září 1943 odvolán ze svého velitelského postu na ruské frontě. Na Slovensku však měl Jurech nadále domácí zastání, kde mu navíc v dubnu Golian nabízel vedení povstání, které Jurech preventivně nepřijal. Gestapo ho chytilo až o 2.9.1944, kdy se neopatrně pohyboval v Bratislavě, místo aby se okamžitě přidal k povstání, kde by byl strategickou posilou. Skončil na anonymním německém popravišti.

B) Abychom poukázali na absurdity slovenské armády, kde byla hra na obě strany prubířským kamenem fungování, je nutné poznamenat, že všichni slovenští „top" generálové to měli těžké: Jurech, Malár, Viest a Golian zmizeli anonymně v nacistických lágrech před koncem války, kde byli zřejmě zavražděni. Turanec byl v roce 1947 předán ze sovětského gulagu do věznice Leopoldov, kde zemřel v r. 1957. Čatloš to měl téměř identické, když ze zajetí Jegorovovou partyzánskou skupinou v září 1944 byl letecky převezen do gulagu v SSSR a po návratu do Československa v r. 1947 si odseděl další dva roky. A to měl k dobru důkazy o

---

[9] Jeho jméno jsem přeslechl. VB.

[10] Železným křížem byli v roce 1942-43 vyznamenáni nejméně čtyři slovenští důstojníci. Nejvýše to dotáhl gen. Turanec, který dostal Rytířský kříž Železného kříže, za dobytí Rostova, což byl třetí nejnižší z osmi stupňů. Plk. Pilfousek dostal za totální kolaboraci a členství v SS pouhý Železný kříž I. třídy, a dále to byli Ján Dobrovodský a Karol Repašský s Železnými kříži II. třídy, kterých Němci rozdali víc než 10 miliónů. Oba můj otec dobře znal a tvrdil, že to byli nekompromisní antinacisté. Ti byli aktivními organizátory útěků již v roce 1942 a od počátku roku 1944 byli designovaní jako budoucí velitelé povstání. Je zřejmé, že Slovenská armáda o bojová hrdinství na Východě moc nestála.

[11] Až nyní, při současném (2023) pátrání v literatuře, jsem zjistil, že to nebyl otcův kamarád Králik z Bojnic, jak jsem se mylně domníval, ale plukovník Alojz Králik, velitel pluku 101 v období červenec-listopad 1943. I když byl považován za pronacistického zastánce, nezradil své podřízené důstojníky, kteří měli zcela jinou politickou orientaci. I to patřilo k tehdejší důstojnické etice.

jeho omezování počtu odvedenců do Rychlé divize, její neustálé podvybavování válečnou a dopravní technikou a strategii držet východní vojsko co nejvíc v týlu a ne na frontě. Dále prosazoval desítky protinacistických důstojníků (např. Malára, Peknika, Noska, Dobrovodského nebo Jurecha). To, že SNP netrpělo nedostatkem munice je také i jeho zásluhou. Holt za Slovenského štátu se to muselo ve velkém hrát současně s Hitlerem, Benešem, Tisem i Stalinem. Například to byla i hra Goliana, podobně jako Husáka s Novomeským, kteří se přátelili s top antisemitou a reakcionářem Šaněm Machem.

C) *Sovětská politika byla od svých počátků paranoidní a ultra-paranoidní v armádě od stalinských čistek započatých v r. 1937, kdy tisíce důstojníků skončilo v gulagu nebo na popravišti. Žádný z rudých důstojníků si na sebe nechtěl brát riziko iniciativy v podpoře nekomunistických přeběhlíků. Každé takové rozhodnutí se postupovalo výš a tam pak bylo často ignorováno. Sověti podezírali všechny zahraniční dezertéry, zajatce nebo uprchlíky ze špionáže a sabotáže. Ve skutečnosti se báli, že ideologicky nakazí domácí lidi. Zejména nedůvěřovali těm, kteří nebyli komunisty, což religiózní Slováci stejně jako Poláci historicky neměli v krvi. Vzpomeňme si, jak se Sověti chovali k polským důstojníkům v Katyni. Prakticky všichni slovenští zajatci (do roku 1943 jich bylo přes 3000) byli posláni do gulagů, pokud nebyli rovnou zastřeleni. Jejich přesun do Prvního československého armádního sboru v Sovětském svazu, zformovaném již v červenci 1942 jako rota o 979 mužích, byl velmi pomalý. Rusové se vždy báli svobodného myšlení, zejména o demokracii nebo národní nezávislosti. V srpnu 1943 dosáhl počet sboru československé armády 3517 vojáků, kde zběhlí Češi a Slováci tvořili výraznou menšinu. Většina dezertérů ochotných bojovat proti nacistům byla stále v gulazích. Ještě v říjnu 1944 díky opožděné Stalinově „náhradní výpomoci“ v podobě nešťastné Dukelské operace nakonec tvořilo 3326 slovenských vojáků 20 % stavu, zatímco Češi tvořili pouhých 6 %. Zbylých 74% tvořili „prokádrovaní“ sovětští Češi usazení ve Volyni, Rusíni a také Ukrajinci. “Samostatný“ 1. československý armádní sbor nebyl nikdy samostatný. Sověti ho měli vždy pod kontrolou jak shora, tak prostřednictvím svých udavačů.*

Řeč mezi otcem a Paučírem se pak stočila k přesvědčování otce, aby použil kompenzační zákon 255/1946 odškodňující odbojáře a požádal o rozšíření svých vojenských zásluh za zranění, věznění a ilegální činnost. „Nebuď hlupák! Doba se změnila. Nyní ti tvůj případ zrevidují, zvýší ti důchod a nabídnou lepší zdravotní péči“! Otec to odmítl slovy: "Nikdy jsem nebojoval za žádné zásluhy nebo výsady." Potom mluvili o svých přátelích, kteří, jakmile přežili válku, byli všichni nějak komunisty potrestáni za své zásluhy. Zapamatoval jsem si jen tři jména: Dobrovodský, Žingor a Josef Trojan. V roce 1950 první dostal 18 let vězení a zbývající dva byli popraveni. Otec se vůči těmto třem, o kterých se zmiňoval s nejvyšší úctou, vždy cítil jaksi provinile. Zajímalo by mě, zda to bylo proto, že se styděl, že se východnímu tažení vyhnul, což pro něj muselo být hodně ponižující. Zřejmě proto se pak pustil do povstání až s pocitem fanatismu. Respektive, že se mu v r. 1950 podařilo zázračně uniknout pro něj chystaným 12 létům vězení a to jen díky protekci na sovětském konzulátě a následným krokům, které byly sice rovněž nanejvýš racionální pro přežití, ale v konfliktu jeho stavovskou morálkou.

Jako kovaný čechoslovakista měl otec ke Slovenskému štátu zvláštní postoj. Nemohl ani cítit Bélu Tuku (premiér antisemita) a Šaňa Macha (šéf gardistů a antisemita). Říkal jim „chruňo“ nebo „galgan“ místo aby použil českého grázla. Mezi galgany také řadil Ďurčanského (šovinista) a Tisa (prezident, „vodca“ a antisemita odpovědný za slovenský unikát – platbu Němcům za každého „odsunutého“ Žida). I když Tisovi byl ochoten dát špetku k dobru, že se

vlastně obětoval podobně jako Hácha a ve „samostatném“ (tj. Němci neokupovaném) Slovensku umožnil zachovat, i když zřejmě proti vlastní vůli, ducha masarykovského Československa. Přinejmenším tomu tak bylo alespoň u evangelíků a v armádě, což také formovalo ducha národního povstání. Kontroverzního ministra obrany Čatloše proto hájil jako mimořádného člověka, který v rámci všech omezení uhrál maximum. Někdo ministrem obrany být musel a Čatloš svou riskantní dvouroli zvládal mistrovsky. Z deníku pro-nacistického gen. Turance, který byl 5+5 měsíců v létech 1941 a 42 velitelem Rychlé divize nasazené proti Rudé armádě, lze číst jeho neustálé stížnosti na svého ministra, že omezuje stavy (a to dosti drasticky) a nedodává záměrně vojenský a dopravní materiál. Jmenování anti-nacistů Malára, Jurecha a Kunu veliteli na Východě a upozadění pro-nacisty Pilfouska a Turance byly též hodně riskantní kroky. Čatloš začal s konkrétními přípravami na povstání také jako jeden z prvních. To dle otce dokazovalo, že se Čatloš oportunisticky neobrátil až někdy v půlce roku 1944. Riziko na sebe bral už tak 15 měsíců před povstáním a zřejmě ani nacistickou ideologii neměl nikdy za svou.

ROK 1944 – Slovenské národní povstání (SNP) [12] [13]

Slovenské národní povstání lze považovat za nejvýznamnější vystoupení slovenského národa ve svých dějinách, kde otec měl čest být jedním z jeho mnoha pilířů. Bylo to toto povstání, které nakonec zformovalo slovenskou národní identitu zastřenou 1000 léty pod maďarskou nadvládou. Povstání dalo Slovákům mandát být sebevědomým národem hodným samosprávy. Bylo jedinečné: bylo to jediné masově organizované povstání zevnitř armády v nacistické koalici a jedno z největších povstání proti Hitlerovi. [14] Slováci v armádním frontovém boji devět týdnů odolávali protiútokům wehrmachtu a SS. Pak v partyzánských potyčkách a sabotážích další čtyři měsíce – to ale už byla jiná kvalita boje. Bylo zapojeno 60 000 vojáků a 14 000 partyzánů, kteří bojovali proti mnohem lépe vyzbrojeným Němcům, jejichž počty bylo nutné neustále navyšovat, a to až na 50 000 v půlce října.

Otec měl rád následující přirovnání: Hitler si podrobil Polsko za 5 týdnů, Francie padla za 7 týdnů a Belgie se vzdala za méně než 3 týdny, zatímco Slováci drželi frontu 9 týdnů. Musím dát za pravdu Františkovi Cséfalvayovi, že toto porovnávání nesedí: „Proti Povstaniu nebojovali elitné nemecké vojská, ako boli nasadené proti uvedeným štátom. Možno s výnimkou vyčlenenej časti 1. tankovej armády na začiatku septembra, ale aj tie elitné jednotky boli stiahnuté na Duklu“.

---

[12] Nejlepší historiografické reference na toto mimořádné povstání, nezfalšované komunisty, jsou čtyři publikace: Jablonický J.: Z ilegality do povstania: Kapitoly z občianskeho odboja (Epocha, Bratislava 1969). Kropilák M., Jablonický J.: Slovník slovenského národného povstania (Epocha, Bratislava 1970). Jablonický J.: Povstanie bez legiend (Obzor, Bratislava 1990). Jablonický J.: Glosy o historiografii SNP: Zneužívanie a falšovanie dejín SNP (NVK International, Bratislava 1994).

[13] Recommendation for the English speakers: An excellent balanced introduction is at https://www.nationalww2museum.org/war/articles/slovak-national-uprising-1944. There is a book by Sean Judge: Slovakia 1944. The Forgotten Uprising. Wright Flyer Paper No. 34., Air Univ. Press, 2008.

[14] SNP je srovnatelné s Varšavským povstáním. Méně srovnatelné je s rumunským královsko-vojenským pučem z 23.8.1944, který posunul Rudou armádu prakticky bez boje během týdne z Iasi o 350 m na jih přes Brašov až k Dunaji a koncem září se posunula fronta o 350 km na západ k maďarským hranicím v úseku Oradea- Arad. Rumunský puč byl vlastně model, jak si ho představoval Golian někdy začátkem srpna 1944. Jiné podmínky měli také Tito v Jugoslávii a ELAS v Řecku, kteří vedli partyzánské války vedené převážně komunisty.

Obr. 2 s mapou (viz níže) ukazuje rozsah povstání k 1.9.1944. To zabíralo 230 km na dálku a 150 km na šířku, což pokrývalo plochu zhruba 20 000 km^2. Dvě východoslovenské divize v počtech převyšujících 20 000 dobře vyzbrojených mužů zůstaly v izolaci, zatímco místní prešovská posádka se k povstání přidala. Zajímavá je reakce Maďarska, kdy se Horthy na pomoc Němcům a obsazení „svých“ Horních Uher nehrnul a vyhlásil 14.10.1944 příměří se Spojenci. Němcům hrozilo, že Maďaři také povstanou a tak Maďarsko bleskově obsadili a nastolili fašistický režim F. Szálasiho.

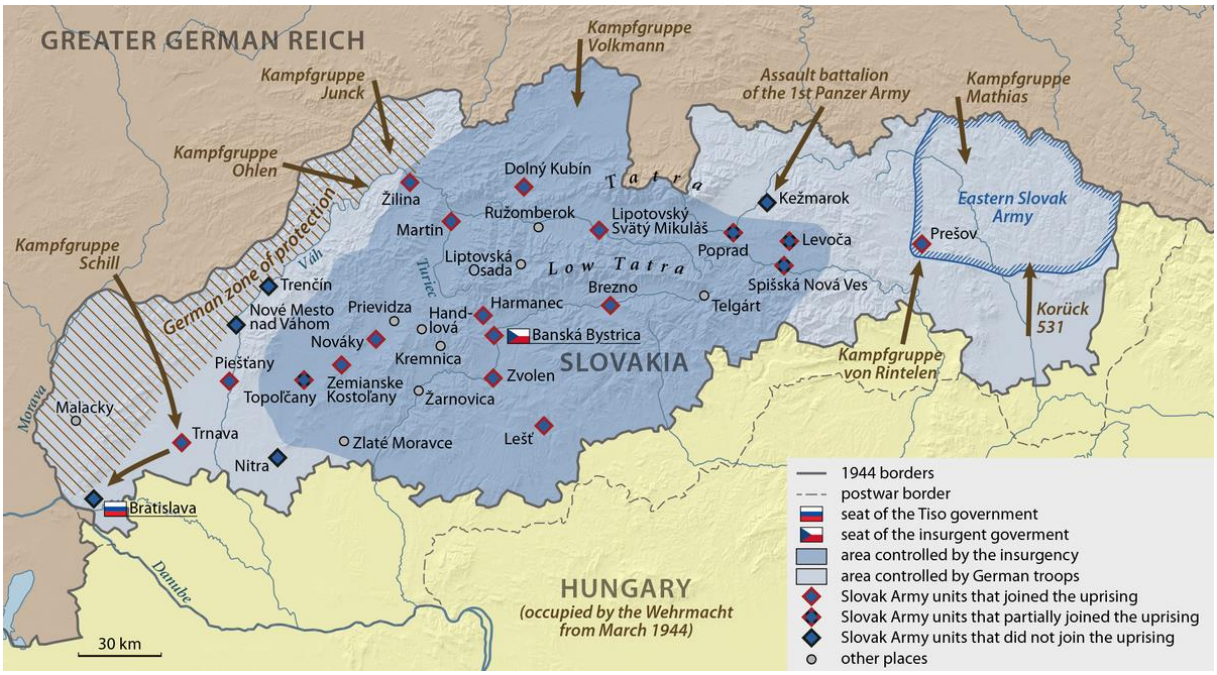

Mé úvahy (V.B. Jr.) o geopolitice Slovenska inspirované rozmluvami s otcem:

Povstání bylo potlačeno, když jeho liniová válka se přelila 28.10. rozkazem gen. Viesta do partyzánské. Literatura dokonce tvrdí, že bylo neúspěšné a že prohrálo. Jako by se Slováci měli za jeho vedení stydět a namlouvat si, že schopnější vedení by povstání vyhrálo. Podívejme se na argumenty defeatistů. Odvolávají se na údajné „vnitřní slabosti“: do organizace mluvili jak velitelé Golian (z Banské Bystice) a Viest (z Londýna), pak dalších šest frakcí – Slovenská národní rada rozštěpená navíc mezi demokraty a (dominantními) komunisty (Šmidke + Husák), pak ministr Čatloš, prezident Beneš, mise čs armády v Moskvě (Píka) a moskevští komunisté vedení Gottwaldem. Osobně Beneš byl k povstání negativní: na jednu stranu odmítal „quislingovce“ z řad Slovenské armády, kteří si řídili akce dle svých možností (a současně nejlépe znali situaci). Což byla od Beneše ješitnost a akt nepochopení. Na druhé straně držel ve hře komunisty ze SNR, z nichž Husák plánoval zrádné připojení Slovenska k Sovětskému svazu. S těmi už Beneš vůbec neměl kooperovat, i když se skutečnosti to tak ve vztahu k Moskvě dělal. [15] *Skutečností*

[15] Komunisté hráli v povstání roli partyzánů, jichž bylo zhruba 12000 bojovníků. Vyšší počty započítávají nebojové členy, civilní pomocníky nebo vojáky, kteří ustoupili do hor. Z 20 největších oddílů jich 13 mělo sovětské velitele, kteří odmítali bojovat koordinovaně v liniovém boji s armádou. Valná většina jejich akcí byly nárazové sabotáže a teroristické akce vůči Karpatským Němcům nebo slovenským civilistům. Otec tvrdil, že na sovětské velitele partyzánů nebylo žádné spolehnutí. Říkal, že kolem něho se dalo spolehnout jen na oddíly

ale je, že za skutečnými plány povstání bylo Vojenské ústredie v Banské Bystrici vedené Golianem a parciálně lidé generální štábu ministra Čatloše, kteří se starali o logistiku zbraní a zásob. To, že se povstání připravovalo v nepřátelském prostředí, jeho realizace dosáhla toho, že na jeden rozkaz 29.8.44 povstalo 17 posádek, tj. zhruba 20 000 vojáků, a jen 5 posádek to nezvládlo. Stav se po mobilizaci po 7 dnech zvýšil na 47 000 a do konce září na 60 000 vojáků. Posádky během prvního týdne zkonsolidovaly obranu podle plánu B a zaujaly jeho kruhovou obranu, která pokrývala téměř 20 000 km^2, která vzdorovala dva měsíce jako pocta čechoslovakismu a demokracii. Dalším argumentem defétistů je, že vojáci měli buď žádný nebo zastaralý výcvik. Nějak zapomněli, že téměř 100 000 vojáků se po dobu tří let zúčastnilo války na Východě spolu s wehrmachtem a Němci měli za povstání větší ztráty než povstalci. Proč proto umenšovat význam povstání slovy jako „prohrálo", „chaotické", „nevycvičené", nebo „špatně se Sověty zkoordinované". Slováci nešli do povstání jako nacisti-oportunisté, ale jako přesvědčení anti-nacisté a demokrati.

Nyní už víme, jak naivní byla Benešova víra v podpisy na papíře – jako by se vše do budoucna dalo postavit na dohodách mezi ním a Stalinem. Navíc považoval Stalina za gentlemanského partnera, který splní všechny své sliby. Ani povstání, ani poválečné Československo se však takto řídit nedaly! Obojí byly v očích Stalina malé neposlušné rybky, zatímco jemu šlo o megalomanské zájmy světové nadvlády. Přirozenější by bylo nehrát roli „mostu" mezi komunismem a kapitalismem a raději rovnou stát za západním spojenectvím. To, že Sověti hodlali povstání pohřbít se dalo vyvodit z geopolitické situace a mocenských zájmů Sovětů v ní. V listopadu 1943 H. Píka předal informace londýnské vlády o chystaném slovenském povstání Stalinovi a pak totéž znovu upřesnil v březnu 1944. Dalo by se očekávat, že tak zásadní strategická změna ve východní válce přiměje Stalina a Žukova k vypracování plánu sovětské účasti na povstání. Neudělali nic, jen mlžili, což bylo zcela zjevné od půlky srpna 1944, kdy Sověti hráli osvědčenou hru „zaskočených a neinformovaných" a svou pasivitou pohřbili jak Varšavské povstání, tak k SNP se začali chovali podobně.[16]

Zásadní byly dvě mise do Moskvy s kontakty na Píku a Žukova: a) Mise SVÚ/SNR (tj. Slovenské vojenské ústredie/Slovenská národná rada) Koreckého a Šmidkeho (Šmidke nakonec neletěl) z 2.8.1944. b) Čatlošova/SVÚ mise vedená Ferjenčíkem a Lisickým ze 4.8.1944, do níž byl konspirativně propašován Šmidke. Ta druhá mise byla NKVD sabotována až do 26.8. Navíc komunista Šmidke hned po příletu zmizel i s dokumenty na 10 dní, aby tajně vyjednával se Sověty. Tj. zůstal zcela bez kontroly a mohl jednat dle zájmů komunistů (např. ohledně připojení Slovenska k SSSR). Sověti byli tudíž o situaci na Slovensku informováni přehledně a s předstihem. To možná vysvětluje, proč partyzáni pod sovětským velením najednou v půlce srpna vystupňovali na Slovensku provokativní a sabotážní akce a tak přivodili předčasnou okupaci Slovenska wehrmachtem a odzbrojení východoslovenských divizí. Tím povstání ztratilo

---

Žingora a francouzského de Lanurienna. Veličko, vysazený v červenci 1944 jako zkušený diverzant, měl příkazy co nejvíce ztížit povstání jeho akceschopnost. Jeho sliby Golianovi nebo Dobrovodskému byly jen lži. Dělal se svými zhruba 1000 partyzány maximum, aby armádní povstání bylo předčasné a tím i neúspěšné.

[16] Materiál, který v tomto ohledu došel nejdále, nabízí Syrný M. (editor): Vašavské povstanie a SNP: Paralely a rozdiely. B. Bystrica, Múzeum SNP, 2009. Na s. 13 tvrdí, že vztah Sovětů k Varšavskému povstání „byl jednoznačně negativní", zatímco vůči SNP byl „komplikovanější". Nicméně, připouští, že ve vztahu k armádě byl negativní, zatímco k partyzánské minoritě (tj. komunistům) pozitivní. Ke kritickému hodnocení Dukelské operace se materiál nedobral.

svou zásadní geopolitickou podobu a stalo se jen lokálním bojištěm, které vázalo na 50 000 Němců. To Sovětům zcela vyhovovalo.

Jaké jsou argumenty ve prospěch armádních povstalců? Povstání plánovali důstojníci s vysoce racionálním myšlením a válečnými zkušenostmi: jednak z legií 1. světové války, jednak z dvou let bojů na Východě. Lidé v Čatlošově konspirativním ministerském štábu pro plán na ozbrojené armádní vystoupení, rovněž tak důstojníci v Slovenském vojenském ústředí založeném tajně v budově Velitelství pozemního vojska v Banské Bystrici (např. Nosko, Peknik nebo Golian), byla slovenská armádní elita. Žádní amatéři s návrhem na poslední chvíli a odtrženým od reality. Ti nabízeli Sovětům zásadní strategický plán, který by jim mohl dát nové příležitosti k vedení východního frontu.

Nešlo jen o „pomozte nám s našim malým povstáním", ale o válečný plán změny ve vedení celé války na východě, kde útok středem Polska vedl Koněvův 1. ukrajinský front. Ten svým válečným významem dominoval nad jižním křídlem Tolbuchinova 3. a Malinovského 2. ukrajinského frontu. Vítězství povstání by znamenalo posílení jižního křídla a jeho tahu směrem na Bratislavu, Budapešť, Vídeň a Linec. Znamenalo by to ale, aby Koněv připravil během dubna-srpna plán jižního útoku na Východní Slovensko, což by byla složitější operace, než ta zcela nedomyšlená dukelská. ***Slováci za to ale chtěli získat tři věci: 1. návrat k československé státnosti, 2. návrat k demokracii a 3. zisk slovenské národní identity, kde Slováci už nejsou mladší učedníci, ale Čechům rovnocenný národ****.* ***Sověti takový nekomunistický plán zamítali už z principu.*** *Navíc Stalin se nechtěl vzdát přímého tahu na Berlín po polských rovinách. Koněv nechtěl přijít o pozici hegemona a být dostižen Rokossovským nebo Tolbuchinem. Hned v září, po zabrání téměř celého Rumunska bez boje, dostává Tolbuchin rozkaz obsadit Bulharsko a dobýt Bělehrad. To je posunout se na jih místo aby pokračoval z linie Arad-Oradea 350 km po rovinách směrem na severozápad, které bránili zpočátku jen demotivovaní maďarští honvédi. Tím by se dostal na střední Slovensko. Stalin stál o Československo, ale bez demokracie, kterou chtěl nahradit komunisty. Slovensko viděl jen jako součást sovětského impéria, pro jehož budování vysílal už od roku 1943 emisary NKVD, kteří organizovali partyzánské skupiny.*

Různé vlastní zájmy insiderů povstání byly překlenuty vojenským Golianovým a Viestovým velením, kteří reprezentovali vojenskou sílu a kteří nejlépe věděli o čem je řeč. Povstání se plánovalo nezávisle na sobě v Londýně, Bratislavě a v Banské Bystrici od léta 1943. Konkrétní informace však byly jen na Slovensku, kde znali německé a vlastní možnosti. Od června 1944 mělo povstání plán na průlomový geopolitický převrat. Počítal s tím, že by se provedla gigantická operace průlomu ze strany 1. ukrajinského frontu Koněva ve směru na Prešov, přičemž většina Slovenska by už byla kontrolována povstalci. Tím by se také zvýšil význam frontu na jihu vedeného Malinovským, resp. Tolbuchinem – dvou hrdinů od Stalingradu odstrčených průbojnějšími generály hlavního tahu přes Polsko do druhořadých pozic na Balkánu. Pokud by Sovětské velení Koněv-Žukov vsadilo na slovenskou kartu, Malinovskij by obsadil Bratislavu už možná v listopadu a Tolbuchin Vídeň v prosinci. To je tak o 4-5 měsíců dřív. Proč by jim ale ten úspěch Koněv se Žukovem měli darovat? Alternativa v podobě krvácejícího povstání, které by odčerpalo tak 50 000 Němců z jejich frontu, byl tak pro ně dar.

Zásadním ve vývoji povstání bylo blafování Stalina, který povstání chtěl, ale bez dominance armády nad partyzány kontrolovanými sověty. Povstání v jeho původním rok připravovaném

strategickém plánu tak zdržováním a mlžením smetl se stolu. Beneše vždy považoval za úředníka, v němž lze lichotkami a sliby vyvolat pocit velkého diplomatického stratéga, zatímco ve skutečnosti Stalin nehodlal splnit jediný závazek, pokud se mu nehodil do jeho imperiální hry. Benešovi od počátku jen věšel bulíky na nos. Je naprosto naivní se domnívat, že Stalin, Žukov nebo Koněv neměli o Slovensku žádné vlastní informace. Také, že by si neuvědomovali vojenskou prázdnotu Slovenska, kde armáda a Londýn už od roku 1943 signalizovali ochotu změnit stranu i s vojenskou sílou. Sověti měli všude své špióny a právě proto, že měli dobré informace, ***Stalin nehodlal dát Slovensku strategickou výhodu dosadit si vlastní vládu, navíc vládu demokratickou a nekomunistickou****. Pokud by Sověti, tj. Stalin, Žukov a Koněv, do průlomu na Slovensko jít nechtěli, slovenské plány na geopolitický převrat ve válce by ztratily zcela na významu. Z povstání by se tak stala jen půtka uvnitř Osy a Sověti si mohli válku centrálně plánovat beze změny strategie přes Polsko. Do Berlína to měli 550 km, zatímco Američané u právě osvobozené Paříže to měli dvojnásobek, navíc s Ardenami a Rýnem před sebou. Proč si cestu k vítězství prodlužovat přes hornaté a vodnaté Rakousko? To byl ten zásadní moment reality, a ne nekoordinovaná komunikace mezi pěti aktéry povstání a „neinformovanou" Moskvou.*

Realizmus také nechyběl ani slovenské straně. Generál Malár se dvěma klíčovými divizemi nechanými bez sovětského včasného protiútoku napospas Němcům, to na poslední chvíli vzdal. Ne, že by Malár s Talským neměli vojenskou odvahu nebo že by na bitvu s Němci neměli technicko-operační zkušenosti. Oba dělali v rámci své dvojí ekvilibristiky své maximum a správně odhadli podle chování Rudé armády v oblasti Bieszczad, že Sověti je nechají v pasti. Na Varšavský scénář povstání Malár rezignoval, podobně jako v září 1938 rezignovali generálové Vojcechovský, Luža a Prchala po rezignaci Francouzů. Obranu Československa bez Francie šlo už jen prohrát, podobně jako průlom na Slovensku bez pomoci Sovětů.

Co však zásadně odlišuje slovenskou reakci na „zradu" spojence je, že zbytek armády povstal proti Němcům i bez Malára. Slováci nekapitulovali *a chtěli ukázat světu, že Slovensko není fašistické. Drželi se dva měsíce místo Němci zpočátku očekávaných čtyř dnů, podobně jak to udělala armáda Nizozemí v květnu 1940, kdy po 5 dnech „čestného boje" rezignovala. To bylo obrovské vědomé nasazení, které si dobře uvědomovalo, že bez okamžité sovětské protiofenzívy nemůže jinak než prohrát.* ***To byl jiný postoj k obraně cti národa, než v září 1938, když selhala Francie, či spíše strategie Beneše.***

Tato národní odvaha a hrdinství povstalců zaslouží přehodnocení a zisk mezinárodního uznání. To hrdinství stálo na lidech jako Golian, Viest, Vesel, Dobrovodský nebo Stanek a množství poručíků, setníků a četařů, kteří vesměs tušili, že bez masívní sovětské pomoci, kterou jim až do konce srpna Sověti oficiálně negarantovali, například pomocí výsadku vysokého styčného důstojníka, vyhrát povstání nemohou. Šlo už jenom o to prohrát se ctí. Tu čest si 60 000 armádních povstalců notně zaslouží narvalo. Otec, podobně jako zřejmě i všichni nižší velitelé povstání, si výše uvedené mezinárodně-strategické zákulisí a jejich osobní odhodlání jít proti proudu, uměli dát dohromady. Přesto do povstání šli vědomě a byli připraveni i na prohru, kterou nedávali zdarma. Byli si vědomi, že s ***povstáním také tvoří nový československý stát****. To není historie, která má v národě bezpočet opakování. To jsou unikátní akty národní odvahy a cti. Otec v nich hraje jednu z tisícovek případových studií. Slovensko, ale i Česko, si ještě musí*

společenskou hloubku povstání objevit a separovat od něj nánosy komunistické partyzánštiny, jak ji symbolizuje memoriál SNP na bratislavském hlavním náměstí se sochou slovenského partyzána ve výstroji rudoarmějce, který následuje záře, „ktoré rozžal na obzore Stalingrad".

X X X

Otcovo vrcholné období života a jeho peripetií začalo vlastně už v dubnu 1944 – když byl 30. dubna povolán k ministru obrany generálu Čatlošovi ohledně přeložení k žilinskému pluku v hodnosti poručíka. Otec to vždy bral s úsměvem, jak mu Čatloš musel naprosto důvěřovat tím, když se takto lehkovážně zavazoval k velezradě. Otci totiž přikázal pracovat na povstání celého pluku s tisícovkou vojáků. Čatloš musel být dobře informován, že ho otec neudá – zřejmě kvůli jeho předtím odhaleným demokratickým a protinacistickým činům. Otec brzy zjistil, že tam jsou veliteli i jeho dva antinacističtí spolubojovníci, Repašský a Šlajchart, a se stejným cílem tam byl počátkem srpna delegován major Dobrovodský jako zástupce velitele.

Čatloš 4.8.1944 vyslal na sovětské vrchní velení tajnou misi v čele pplk Ferjenčíkem, kterou si však konspirativně doprovázející hlavní komunista Šmidke zastupujícím formálně Slovenskou národní radu zprivatizoval. Čatlošovy plány a plány SVÚ z Banské Bystrice se týkaly koordinace sovětské a slovenské armády ke společnému osvobození Slovenska. Klíčovou roli měly sehrát dvě východoslovenské divize čítající přes 30 000 dobře vyzbrojených mužů. Ty vznikly pod záminkou pomoci Němcům při obraně severovýchodních horských průsmyků. V utajení, pod koordinací s londýnskou vládou a jejím vojenským přidělencem v Moskvě generálem Píkou, ale bylo povstání plánováno na září. Tyto dvě divize pod velením generála Malára a plukovníka Talského měly průsmyky otevřít na jižní straně. Podmínkou úspěchu byl náhlý mohutný sovětský protiútok směrem na jejich severní straně od Sanoku. Pro těžkou techniku byly možné pouze tři průsmyky: Dukla, Čertižné a Laborec (Palota). Na žádném z nich však Sověti ani na Čatlošovu/Ferjenčíkovu, ani na předchozí Golianovu/Koreckého misi nereagovali. Nepřipravili žádný strategický průlom směrem na jih. Pokud plány nebyly plně pod jeho komunistickou mocí, Stalin s nimi nakládal s velkou nedůvěrou a zásadně blafoval. Tak i nakládal s dohodami s Benešem, Píkou, Čatlošem nebo Golianem/SVÚ. Takže jejich tajné mise zůstaly nakonec v oblacích.

Otec s jistotou tvrdil, že Malár v osudnou chvíli vytušil z vojenské pasivity Sovětů a z geopolitické situace celé východní fronty, že povstání je předčasné, nemá šanci na úspěch a zůstane osamocené. To byla obdobná situace, jako po Mnichově 1938. Tak povstání nejenže nevyhlásil, ale odsoudil. Nechtěl hnát tisíce „svých vojáků" na jistou smrt. Dvě divize byly odzbrojeny wehrmachtem 2. září. I přes tuto obrovskou ztrátu byla otcově pluku v Žilině přidělena role západního valu slovenského boje za svobodu s cílem obnovit Československo jako demokracii a nikoli nastolit komunistickou vládu. Tuto výzvu si většina slovenské armády vzala za své a pokračovala v této své misi až do roku 1948. Byla to svým způsobem odpověď Slováků na ponížení Mnichovskou dohodou. Na obranu schopností skutečných plánovačů povstání, tj. SVÚ a Čatlošova ministerstva, otec uváděl následující:

a) Na povel Goliana se do povstání zapojila valná většina posádek a vytvořila tak centrální jednolité povstalecké území. To znamená, že každá jednotka musela mít vazbu na centrum povstání a důstojníky schopné izolovat z vedení luďácké velitele.

b) Povstání se setkávalo s minimálním domácím odporem, dokonce ani ne mezi luďáky. Mělo všeobecnou národní podporu.
c) Vojáci se nenechali zastrašit projevy Čatloše a Malára k zastavení povstání.
d) Operativa pluků fungovala a dokázala povolávat do stavu záložáky, policajty a dobrovolníky.
e) Armáda měla v záloze připravené zbraně, střelivo, výstroj, spojení a pohonné hmoty.
f) Armáda měla i finance a tak byla schopna uživit svých 50 000 lidí.[17] Možná nebylo vše dokonalé, nicméně povstání nebylo z těchto stran výrazně omezováno.

Tu práci na sjednocení akci desetitisíců musel někdo v ilegalitě vymyslet, zkoordinovat a přivést do života, což vyžadovalo expertízu a velkou odvahu. Navíc to byla kolektivní akce domácího know-how a nikoli něco zoktrojované zvenčí. Tvrzení, že povstání bylo špatně zorganizované a proto neuspělo, a pokud by bylo zorganizované lépe, tak by uspělo, považoval otec za pivní řeči hlupáků. Přes svou válečnou prohru bylo povstání dle něho hrdinským národním činem: dalo Slovákům množnost ukázat světu svou autentickou státotvornost a odvahu jít pro ni do boje i proti přesile. Proč už po tolika staletích svět obdivuje obránce Thermopyl, i když prohráli?

O tom, jak začalo povstání otec napsal své milé: „Drahá Lerenka, rozkaz k útoku na wehrmacht přišel tak náhle, že jsem se v tom kvaltu nemohl ani dostat do bytu a vyzvednout si tvoji fotku a ani své polní holínky, takže jsem musel válku přežít v těch starých a nyní roztrhaných“. Během Slovenského národního povstání (29. srpna – 1. listopadu 1944) zůstal žilinský pluk celý měsíc v nejzuřivějším centru bojů. Němcům šlo o strategickou železnici Ostrava – Martin – Košice – Ukrajina, kterou drželi povstalci. Je třeba s obdivem konstatovat, že prakticky všech tisíc žilinských vojáků obrátilo stranu a převzalo břemeno války z přesvědčení. Velení převzal major Dobrovodský, jeden z nejzkušenějších slovenských důstojníků, dobře vycvičený ve strategii a taktice boje wehrmachtu, za což, mimochodem, obdržel německý Železný kříž. Vytvořil tři prapory. První dva byly s nejzkušenějšími vojáky, kterým veleli Repašský a Šlajchart. Ty byly okamžitě nasazené do boje s invazními jednotkami wehrmachtu a SS na západě a severu. Třetí prapor se skoro 400 vojáky byl poskládán ze záložníků, dobrovolníků a sta policistů, z nichž ti poslední se stali nejlepšími vojáky. Otec, jako jeho velitel ve svých 26 letech, měl za úkol hlídat dosud klidné turčianské jižní křídlo hlavního bojiště podél strategické železnice z Ostravy na bojiště 2. světové války na Ukrajině, která vedla od Žiliny přes Strečno do Martina.

Za tři dny, tedy 1. září, se z této klidné jižní části obrany, zahrnující kontrolu nad 40 vesnicemi, stalo nelítostné bojiště. Jednou v 60. letech jsme v této oblasti jeli autem a otec se zastavil uprostřed ničeho a mlčky zíral. Bylo to myslím blízko vesnice Turie. Když jsme se zeptali, co se stalo, řekl: „Tady jsme měli první velký střet. Přepadení ze zálohy. Němci byli na náklaďácích, které se daly snadno zablokovat. Zničili jsme šest nákladních aut a Němci ztratili tak 100 mužů. Naštěstí měli jen pár kulometů. Naše ztráty byly mnohem menší. Následující dva dny se ale změnily v peklo. Němci byli v přesile jak v počtech, tak v technice. Prapor se držel statečně, ale ztráty byly obrovské.“ Teprve mnohem později jsem našel vojenské záznamy, že 3. září byl otec

[17] Už jen tento detail proviantu a munice svědčí o tom, že povstání bylo organizačně dobře připravené. Povstalcům nechyběly lehké zbraně a munice, rovněž jako proviant. Zásobit 50 000 vojáků jídlem na měsíc vyžadovalo získat skoro tisíc tun proviantu, což znamenalo mít podporu zázemí zhruba milionu lidí. Povstání tento národní rozměr mělo.

dvakrát zraněn dělostřeleckou střepinou: do ramene a dlaně. „V banskobystrické nemocnici mi vyndali železo a pátého jsem už spěchal zpět na frontu do Vrútok. Důstojníci, kteří se nebáli být v první linii, byli nenahraditelní. Všichni jsme věděli, že se země na nás spoléhá“, zmínil se typickým bagatelizujícím stylem v rozhovoru s Romanem Cílkem pro jeho knihu “Stopy Orlov. Športovci v SNP“ (Bratislava, 1978). Nezmínil se ale o tom, že navštívil i svého obdivovaného přítele Karola Repašského, který umíral na zranění v druhé nemocnici poblíž.

Otec proto bojoval dál. Úkolem jeho praporu “Benáček“ bylo od 18. září opět bránit Rajecké údolí (délka 20 km), kam se Němci pokusili proniknout ze severu i z jihu a dostat celé západní křídlo SNP do kleští. Svou sílu prapor posílil koordinací s partyzány 2. československé brigády M. R. Štefánika, kterým velel jeho další velký přítel Viliam Žingor. Žingor byl věčný rebel a idealista – bojovník za svobodu za každou cenu. Jeho partyzánská základna založená v červenci 1943 byla první na Slovensku a se stavem 1200 povstalců v září 1944 velel jednomu z největších partyzánských oddílů. Před povstáním však této jednotce velel sovětský agent NKVD npor. Veličko, vyslaný ve skupině sovětských důstojníků v červenci 1944 s úkolem organizovat partyzánský odpor pod jejich velením. Veličko však kazil plány, na kterých se dohodl s designovaným velitelem povstání Jánem Golianem, aby se zdržel předčasných akcí před začátkem povstání, které mělo začít až se Rudá armáda dostane blíž, než jen na hranici Krosno-Sanok. Tu Rudá armáda dosáhla 29.8.44 a do Beskydských hor na jih, směrem ke slovenským divizím, nijak nespěchala. Promarnila na přípravu dva měsíce a tvářila se najednou zaskočeně.[18] Dělilo je sice jen 50 kilometrů, ale 30 km z toho byly průsmyky Beskydu, z nichž jen 10-15 km bylo možné krátkodobě udržet slovenskou armádou. Němci je měli dobře zajištěné z polské strany. Malár i Talský, jakož plno dalších velitelů, byli Němci dobře informováni, s jakými problémy se už 4 týdny potýkalo Varšavské povstání, na jehož výzvy Rudá armáda nereagovala přechodem Visly. Polské zdroje tvrdí, že to byla sovětská politicky motivovaná zrada.[19] Velení Východoslovenských divizí bylo natolik inteligentní, že tušilo z ruského blafování ohledně zásadního průniku na jih, že i je čeká podobný osud.

Úvahy nad spekulacemi mého otce:

Pokud by povstání vyšlo v původním plánu, hornaté Slovensko by vytvořilo lehce ubránitelný obdélník s rozměrem stran kolem 180 x 120 km. Vytvořil by se průchod na slezskou průmyslovou pánev Ostrava-Katovice na severozápadě a k Vídni a Budapešti na jihu. Navíc by hrozilo, že se Němci dostanou do obrovských kleští, které by uzavřely Podkarpatskou Rus, Sedmihradsko a třetinu Maďarska. Stačilo by k tomu udělat dvojí sovětský výpad po rovinách podél 300 km dlouhé čáry na jih od Lučence a setkat se s protiofenzívou Rudé armády na sever od rumunského Aradu, který 2. a 3. ukrajinský front dosáhly po přechodu Rumunska na stranu

[18] Alternativní vysvětlení podává historik F. Cséfalvay: “To sa nedá len takto tvrdiť. Málokedy sa myslí na to, že Sovieti mali za sebou letné ťaženie, a ďalšia a dlhšia bojová činnosť horách si vyžadovala istú prípravu. Ako sa ukázalo, aj po získaní správ o začiatku povstania a aj behom začiatku Karpatsko-dukelskej operácie Sovieti zápasili s veľkými ťažkosťami a ich vysílené vojská utrpeli obrovské straty.”

[19] Další okolnosti vysvětluje F. Cséfalvay: “Zdanlivá blízkosť sovietskych vojsk ešte neznamená, že mali na to, aby reálne zasiahli a operatívne prekročili Vislu. Dnes je módne tvrdiť, že Sovieti zradili Varšavské povstanie, ale povstanie nebolo s nimi nikdy dohodnuté, aby mohli koordinovane s poľskými vlastencami úspešne zasiahnuť. Letné ťaženie - operácia Bagration, atď.- nesmierne vyčerpalo sovietske vojská. Výsledkom bolo, že na tom hlavnom strategickom smere vojny nasledovala polročná operačná prestávka a to až do januára 1945. To nebolo náhodou.”

Dohody 23. srpna! Z geopolitického pohledu byl plán slovenského povstání mimořádným strategickým tahem (viz přiloženou mapu).

Obr. 3: Situace na frontách ke konci září 1944. Zelená šipka ukazuje na možný sovětský útok v říjnu, který by vzal do kleští skupiny německých armád „Jih“ a umožnil posun frontu na sever od Vídně. Stalin dal přednost obsazování Bulharska, dobytí Bělehradu a zisku kontroly nad Egejským mořem.

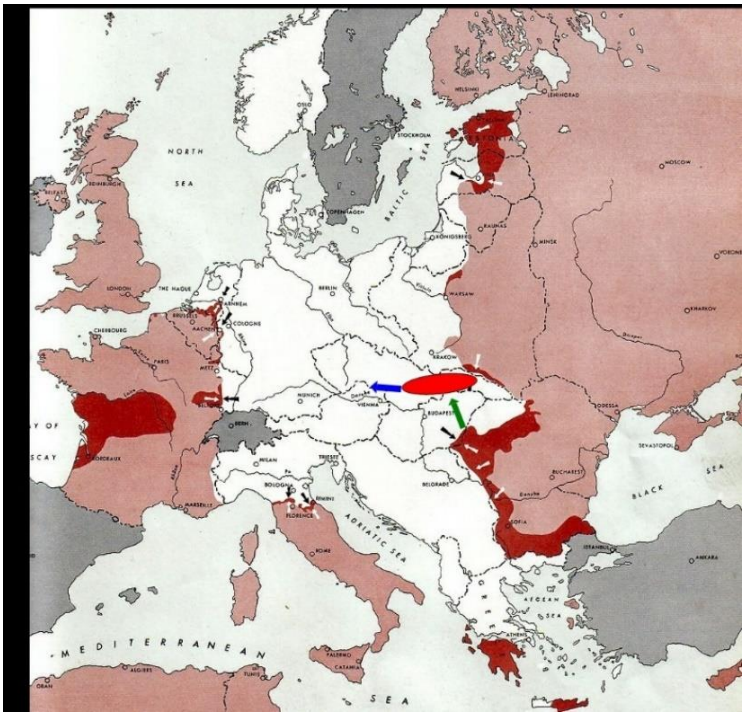

Svým způsobem byl přesun tahu Koněvova frontu prudce na jih i pastí na sověty, kterou však Stalin větřil minimálně od června 1944. S podporou sovětské intervence by se Slovensko vlastně osvobodilo samo a v čele by mělo armádní elitu, které komunisté nijak nevoněli. A naopak, kterou komunisté považovali za třídního nepřítele. Za totéž ji musel považovat i Stalin. Navíc sovětská generalita prosazovala vést údery po polských rovinách – tak jak to už po více než 200 let prováděly všechny války ve středu Evropy – a co nejrychleji obsadit Berlín. Proto nechala obsazování Budapešti, Bratislavy, Vídně, Mnichova a Prahy zatím bokem. Stalin věděl, že tyto oblasti se budou dát zabrat až po obklíčení Berlína, protože tam Američani s Brity ještě nebudou. Vlastně se vůbec nezmýlil. Proč proto pomáhat nějakému lokálnímu povstání, které neponese rudou vlajku? Proč štěpit síly Rudé armády a posilovat Tolbuchina s Malinovským? Čatloš a štáb kolem Goliana toto museli tušit, rovněž jako Ingr s Viestem. Pokud ne, byly jejich úvahy o povstání z vojenského hlediska nepřijatelně riskantní, až naivní. Lze jen spekulovat, že si alternativu bez sovětské účasti v povstání uvědomovali a přijali ji s vědomím, že povstání má i tak pro Slovensko nesmírnou cenu.

X X X

Veličko proto, zjevně na příkaz z Kyjeva/Moskvy, vše povstalcům kazil. Vyhodil 24.8. do povětří tři tunely na klíčové železniční trati zásobující wehrmacht na Ukrajině. Němci proto museli 29. srpna 1944 předčasně vtrhnout na Slovensko. Stalin byl o plánech povstání dobře informován Benešem a Píkou nejméně od března 1944 a dvěma slovenskými misemi v polovině srpna. Tyto dvě mise byly internovány NKVD, aby se Sověti mohli vymluvit, že jejich vojenské plány nedostali včas. Stalin měl v úmyslu povstání zatratit, protože nevyhovovalo jeho a vojenským geopolitickým strategiím, a navíc je nevedli komunističtí partyzáni, ale prodemokratická slovenská armáda, která by se chopila moci a poslouchala Beneše.

Žingor odmítl uposlechnout pokynů sovětských agentů, že partyzáni nesmějí bojovat společně se slovenskou armádou nebo dokonce mají sabotovat jejich akce. Oddělil se tedy od Velička a

vytvořil svou 2. československou brigádu Štefánika. Rajecké údolí před německými útoky bránili spolu se slovenskou armádou až do října. V říjnu se otcův prapor kvůli ztrátám větším, než byl příchod nových záložníků, zmenšil z 300 na pouhých 100 mužů. Hlavní boje byly o Martin a Šturec. Na severu trvalo německé tankové divizi Tatra a SS pluku Schill téměř dva měsíce, než zdolaly 60 km mezi Strečnem a Liptovskou Osadou. Posledních 10 km odolávalo více než měsíc. Když 27. října nacistická armáda obsadila Banskou Bystrici, centrum povstání, vojáci se přesunuli na sever do Nízkých Tater pokrytých sněhem.

Ve vší té bídě se objevilo i kouzlo náhody. Na konci října se otec setkal s mladým ukrajinským důstojníkem majorem Alexandrem P. Zoričem, který se svou skupinou strategických zpravodajských agentů pár týdnů předtím seskočil jako paradesant na Slovensko. Ve skutečnosti se stal hlavním sovětským vyzvědačem na Slovensku. Jeho mise se pak prodloužila až do roku 1947, když se stal po válce sovětským generálním konzulem v Bratislavě.

Jelikož byli oba velitelé s pocitem vysokého morálního poslání a oba ještě ve svých 20-tých letech, okamžitě se stali přáteli. Když se na konci října v Donovalech rozešli, Zorič se rozhodl uprchnout na jih. Otec mu jako příteli svěřil adresu rodiny své snoubenky (tj. mé matky) v Topolčanech s tím, že ti mu vždy pomohou. Nebyl to ale akt otcovy totální nezodpovědnosti? Nebo byl Zoričovou profesionalitou a posláním uchvácen natolik, že nepovažoval riziko ohrožení života rodiny své milované za tak vysoké? [20] Nebyla to jen náhoda, že se z toho nestala tragédie? Realitou bylo, že situace v rodině Podmanických byla ještě kritičtější, než se otec mohl nadát. Jeho budoucí tchán, výrobce masa a uzenin, byl civilním organizátorem povstání na jihu. Byl jednatelem Josefa Trojana, šéfa baťovských závodů na Slovensku, z jejichž tajných fondů se povstání financovalo, a to se svolením Antonína Bati, jehož měli komunisté na černé listině a potřebovali ho později jen očerňovat. Děda, jako velitel proviantu a výkupu po dobu celého povstání, byl na listině gestapa s vysokým trestem. Zbytek rodiny byl na radaru gestapa a dokonce na tři dny ve vyšetřovací vazbě.

Rodina Podmanických totiž dodávala maso Zoričově skupině, která se skrývala v horách kolem Skýcova, 25 km východně od Topolčan. Dlouhé měsíce riskovala rodina své životy, i když na druhé straně měla k ruským špionům svůj obdiv. Například maminka souhlasila s tím, že dvě sličné ženy – agentky od Zoriče, se chovaly vysoce profesionálně. Měly bezvadné falešné dokumenty a jedna uměla perfektně německy. Dokonce jim pomohli najít úkryt matčina otce, který byl v obci Selce severně od Banské Bystrice. To matce umožnilo najít bezpečnější místo, kde by ukryla otce – totiž v Žemberovcích v rodině svého budoucího tchána. Moje matka tak mohla udělat v listopadu 1944 riskantní 100 km přesun autostopem, který jejímu otci prakticky zachránil život. V každém případě Zorič stále ještě měl co otci splácet.

[20] Možná však stojí za zmínku, že při své skýcovsko-topolčanské misi pomáhal Zorič pět měsíců bránit hřeben jižních hor. Jeho skupina, vybavená falešnými doklady, vysílala mise do Bratislavy. Byly to většinou mladé hezké ženy-agentky. Ty získaly umístění německých opevněných pozic pro obranu Bratislavy, což umožnilo Malinovského armádě v dubnu obklíčit město tak, že se Bratislava vzdala za tři dny místo plánovaných tří týdnů a pouze se 120 civilními oběťmi. Tvrdí se, že v březnu 1945 zorganizoval Zorič osvobození V. Širokého a J. Ďuriše z vězení. Oba budou později vrcholní komunističtí politici (premiér a ministr zemědělství). Dokonce je propašovali na sovětskou stranu. Za jeho dopadení prý gestapo vypsalo odměnu 500 000 slovenských korun. Zorič byl v každém případě elitní špion.

Vraťme se z této odbočky a pokračujme přesunem otcovy jednotky do Tater. Spisovatel M. Zlámal v knize "Kapitán Milkov. Z povstania na Slovensku 1944-45. Moravia publ., Toronto, 1991" označil tuto situaci za hrdinství i tragédii: „Údolí od Starých Hor po Donovaly (11 km) bylo plné nekonečného davu vojáků". Proud tisíců vedl jedinou horskou stezkou přes hřebeny šesti kopců až do Hiadelského sedla (8 km s celkovým převýšením 800 m). Nabízí se zde reminiscence dobrodružství prospektorů z Klondike při přechodu Chilkootského sedla. Tatranský průsmyk byl plný opuštěných zavazadel, munice, rozházených zbraní a dokonce i těžce raněných a mrtvých. Proud mravenců bez těžkých zbraní byl snadným cílem palby a bomb německých stíhaček. Vojáci byli také cílem dalekonosného dělostřelectva z Korytnice.

Dlouho jsem nemohl pochopit, proč se tak obrovské počty lidí odhodlaly k tomuto zdánlivě iracionálnímu sebevražednému manévru. Hory nenabízely jídlo, vodu nebo úkryt. Nejbližší sovětská vojska byla vzdálena 250 km a i dostat se jen do Prešova (co očekávali) byl 200 km dlouhý pochod. Prešov byl osvobozen až koncem ledna 1945. Jako vojáci se mohli Němcům vzdát, což je chránilo od okamžité popravy, kterou Němci udělovali partyzánům (jako teroristům) a mohli přežít v zajateckých koncentračních táborech. Případně se mohli spolehnout na širokou solidaritu obyvatelstva, obléct si civilní šatstvo a schovat se v nějaké opuštěné vesnici nebo dokonce doma. Ale neudělali to! Vojáci bojující denně za svobodu a československou demokracii byli hrdí na svůj národní vzdor a nedokázali se smířit s ponížením, že se vzdají nebo že se budou schovávat jako krysy. Smířili se i se svou potenciální obětí. Byl to hrdinský patriotismus. Bylo to čiré vlastenectví, které mnozí z Dobrovodského pluku dotáhli až do konce: vedli partyzánskou válku a vstoupili do československé armády, která přijela se Sověty. Paradoxem je, že to byl v očích Sovětů jejich zločin, za který museli být později potrestáni.

Vojákům to trvalo 4 dny, než se dostali ze Starých Hor do Hiadelského sedla (24 km), kam dorazili 2. listopadu. To znamenalo boj na cestě, vodu na příděl a jídlo jen z pár zabitých koní. Spaní bylo pro většinu jen ve sněhu. Následujícího dne měli přejít přes dalších šest kopců od Prašivé až na Skalku (1545 m), kde byly už vybudovány vojenské bunkry. To znamenalo překonat celkové stoupání 1300 m na 9 km vzdušnou čarou a jít po zledovatělých svazích. Mimochodem, stejný pochod podnikli dva nejvyšší komunističtí pohlaváři: Slánský a Šverma. Šverma zemřel vyčerpáním o pár kilometrů dále na hoře Chabenec.

Prošel jsem tou oblastí v únoru 1980 ve skupině šesti trénovaných běžkařů s pouhými 10 kg na zádech a v perfektním oblečení. Výstup pod úhlem 30 stupňů u nás všech způsobil dehydrataci. Vojáci museli nést přes 30 kg sněhem a ledem a kličkovat po strmých svazích, čímž ztrojnásobili vzdálenost, přičemž byli obuti do kluzkých holínek. Při sestupu z Velké Chochule (1753 m) byla rota mého otce náhle přepadena palbou z mlhy. Otec později poznamenal: „Nevěděli jsme, odkud se tam v tom bohem zapomenutém místě vůbec vzali. To nebyla strategie wehrmachtu. Bylo to více podobné ruským šíleným přepadům. Ale byli to Němci, možná vojáci SS, ne Vlasovci ROA. Blízko mě vybuchl granát a já ani nevěděl, že jsem byl zasažen do břicha. Když jsme unikli z palby,

uvědomil jsem si, že moje rána střepinou byla tak vážná, že jsem nemohl pokračovat. Možností v takových případech bylo jen prohnat si kulku hlavou nebo být ponechán opuštěný a čekat. Ale najednou se ve mě vzkřísila ještě jiskra naděje na život – to všechno bylo kvůli mé milované Valerii.“ Otec se rozhodl sestoupit sám [21] z Košariska 16 km dolů do Nemecké, blízko Brezna, kde měl přátele. V roce 1956, když byl otec operován, aby mu odstranili šrapnel a jeho následky, rumunský chirurg obdivoval zázračné uzdravení natržených střev. Jediným vysvětlením, proč se smrtelná sepse tehdy nerozvinula, bylo to, že vojáci celé dny nejedli.

Válečným zajatcem v lágrech pro důstojníky: 11/1944 – 4/1945

Trvalo dva dny, než se otec dobelhal dolů do blízkosti Nemecké. Ale na cestě ho chytla německá hlídka. Mladý Němec musel být rozený humanista, protože místo toho, aby nepřítele na místě zastřelil, tak ho zraněného dokonce slušně doprovodil do vzdáleného velitelství k ošetření. Tak se stal válečným zajatcem. Byl šikován do Bratislavy a uvězněn v Kaisersteinbruchu u Vídně, kde přežil zánět pobřišnice.

Od této chvíle se otcovy předchozí otevřenější vzpomínky na povstání – kde evidentně našel sebevědomí v autentické existenci velitele, který má poslání – znovu noří do tmy. Je to další období, které se snažil vyhnat ze své mysli. Prozatímní uvěznění v Kaisersteinbruchu a Stalagu XIIIA v bavorském Sulzbachu muselo být krutým zážitkem, jehož pozůstatek si otec uchoval ve svém pokřiku „gemma!“, podvědomě používaném, když byl někdo líný nebo neposlušný. [22] Brzy v lednu byl otec převezen do Stammlager „Stalag 384“ v Altenburgu – historickém městě jižně od Lipska. O této životní epizodě v rodině dlouho nepadlo nic smysluplného.

Až jednou, v roce 1963, kdy Češi směli podniknout turistický jednodenní výlet do východního Německa, se v našem modrém Wartburgu stalo něco výjimečného. Když jsme obdivovali kulturní krásu Výmaru, trvali jsme se sestrou na návštěvě koncentračního tábora Buchenwald. "Pouhých šest kilometrů zajížďky"! Pro všechny to byl depresivní zážitek. Na cestě domů otec nečekaně odbočil. Dorazili jsme do romantického Altenburgu. Místo abychom se zastavili u jeho hradu, zajeli jsme na nějakou opuštěnou planinu. Otec přerušil ticho slovy: „Ano, bylo to tady. Ten lágr... Měl jsem štěstí, měl jsem delší ruce než ostatní. Za dráty jsem tak mohl sklízet další kopřivy. Tamní pochoutku“. Nic víc konkrétního. Po dlouhé odmlce jsme pokračovali zpět domů.

Stalag v Altenburgu byl pobočným táborem koncentračního (a likvidačního) tábora Buchenwald. Byl otevřen v červnu 1940 jako Stalag IV E pro zajatce francouzské armády z bitvy o Francii. V roce 1941 byla přejmenována na Stalag 384 a od listopadu 1944 tam byli internováni slovenští armádní důstojníci jako váleční zajatci. Osvobodila je americká armáda 16. dubna 1945, ale předtím francouzští váleční zajatci zorganizovali vzpourou a ovládli Stalag.

Podle https://en.wikipedia.org/wiki/Prisoner_of_war „V létě 1940 Německo zajalo dva miliony francouzských válečných zajatců a poslalo je do táborů v Německu. Asi jedna třetina

[21] Je mi záhadou proč tak nebezpečný sestup dělal sám a nedal rozkaz některému ze svých vojáků, aby ho doprovázel. Měl k vojákům ohledy, protože se jednalo téměř o sebevražednou misi? Nebo otrlí vojáci neměli ohled na něho? Nebo považoval doprovod za zbytečný?

[22] Gemma je rakousko-bavorské nářeční slovo pro „Jdi! či Pospěš si!“. Je příjemné, když ho vysloví povzbuzující přítel, ale odporné, když ho řve vězeňský dozorce.

byla propuštěna. Ze zbytku byli důstojníci drženi v táborech dle Ženevské konvence z roku 1929, kde nepracovali“. Stalag v Altenburgu byl jedním z nich. Ne se všemi slovenskými důstojníky se podle toho zacházelo. Například dva nejvyšší velitelé, generálové Golian a Viest, kteří byli zadrženi nacisty ve stejný den jako můj otec (3. listopadu 1944) pouhých šest kilometrů od Chochule, byli umučeni v koncentračním táboře. Podobně skončili další dva generálové Malár a Jurech – i když přímo v povstání proti Němcům aktivně nebojovali.

Otec říkal, že kdyby Malára nepopravili Němci, popravili by ho komunisté. Věděl totiž příliš mnoho. Jako klíčová postava povstání velící dvěma nejlépe vybaveným slovenským „východním“ divizím se do povstání v klíčový moment nezapojil. Dle otce si na poslední chvíli uvědomil, že Sověti (tj. Stalin) považují SNP za strategicky scestný, a navíc kapitalistický podnik, jehož úspěch by oslabil sovětský vliv ve střední Evropě a na Balkánu. Raději ho proto nechají vykrvácet ve vlastních bojích s Němci, podobně jako se to stalo nezávislému Varšavskému povstání. Na povstání předem odsouzenému k prohře se holt účastnit nechtěl. To od něj šlechetné nebylo, třeba na rozdíl od Dobrovodského. Nesmyslnému obsazování průsmyků se měl vzdát a připojit se do kruhové obrany Slovenska. Otec byl přesvědčen, že Sověti nařídili partyzánským skupinám, které až na malé výjimky byly pod velením sovětských důstojníků, aby zahájili povstání předčasně. Tím Slovensko neosvobodí „buržoazní“ slovenská armáda, která vykrvácí, ale Rudá armáda “za pomoci komunistických partyzánů“.

V (cenzurovaném) dopise, který směl poslat své rodině, popsal otec lágr metaforicky jako tábor s vytrvalou buzerací spojenou s nekonečnou nudou. V dřevěném baráku pro 280 „kusů“ byli nacpaní na palandách ve třech patrech. Napsal, že ostatní slovenští zajatí důstojníci (např. jeho staří známí Figura, Ján Malár [23], Oškvarek, Vitalay a Čány) vyplňovali čas učením se angličtiny a francouzštiny (nikoli ruštiny!) pro jejich pozdější praktické využití. Nebyla tam žádná zmínka o neustálé podvýživě, ponižování nebo neustálé zimě. Občas, když jsme si my děti stěžovali na jídlo, otec komentoval: „Představte si, že byste museli žít s krajícem chleba a miskou vodové polévky z krmné řepy – nikdy byste si nestěžovali“. Za 6 měsíců vězení zhubl o 20 kg. Obdivoval, jak francouzští důstojníci spolupracovali a jak se připravovali na vzpouru. Když se to stalo, zatkli některé ze stráží SS a oslavili to zpěvem Marseillaisy na apelplacu. “To byl ale pocit radosti!“

Až mnohem později, v Paříži, jsem se dozvěděl podrobnosti, které se týkaly otcových konfliktů s jedním ze strážců SS. To také vysvětlovalo, proč jsme na půdě skladovali krásně lesklé holínky a těžký kožený vojenský kabát, ačkoliv je otec nikdy nenosil. Když v 60. letech komunistický režim polevil a v roce 1967 umožnil i mně navštívit Západ, odjel jsem do Paříže s adresou otcova francouzského přítele z lágru. I když jsem šel jen tak naslepo, překvapivě jsem ho zastihl doma a hned si dobře vzpomínal si na svého českého kamaráda. Moje španělština a jeho francouzština neumožňovaly snadnou konverzaci. Bojovali jsme s tím, ale nakonec jsem pochopil, že tam byl nějaký strážce SS, sadista tábora, který obzvlášť horlivě šikanoval mého otce. Oba byli atletičtí a dva metry vysocí, jako dvojčata. Trápil otce hladem, zimou, řevem a ponižováním. V okamžiku osvobození Francouzi vytvořili soud a nabídli otci výsadu zastřelit ho. Ale nedokázal to – možná byl přílišný lidumil nebo se mu nelíbily takové soudy. Teprve mnohem později k tomu otec přidal krátké vysvětlení. Sadista mučil vězně tím, že je nutil

[23] To je jiný člověk než generál Augustin Malár, otcův spoluvězeň z Kaisersteinbruchu v listopadu 1944.

chodit bosky ve sněhu. Otec mu dal jen ránu pěstí (byl trénovaný boxer těžké váhy, ale ve Stalagu ztratil na síle) a zakřičel na něj, aby si sundal holínky a zůstal bos. Okolnosti, jak získal holínky a jeho kabát SS do svého vlastnictví jsou vysvětlitelné: vlastní holínky se mu rozpadly a kabát-přikrývka také dostal válkou v zákopech za své. Proč si ale ty konfiskované dvě věci nechal navždy jako překážející suvenýr, to zůstává otázkou pro psychoanalytiky.

Z pobytu v Altenburgu měl ještě jeden příběh, kdy Slováci museli čtyři týdny čekat, než budou v květnu Čechy osvobozené. Protože zůstali součástí americké okupační armády, chtěli jednou navštívit armádní klub – jakýsi bar. Vrchní superintendant je vyhnal, protože jejich uniformy byly „hanebně zanedbané“. Marně vysvětlovali, že ty šmouhy a zašité díry byly důsledkem bojů, ukrývání, věznění a měsíců spánku v nich. A že tyto vzácné, život zachraňující československé uniformy, byly jediné oblečení, které měli. "Dovedete si představit, jak jsme byli hrdí na naše národní uniformy a jak jsme byli ponížení za jejich opovržením?" Kromě holínek, kabátu a špatného zdraví si otec přivezl z Říše následující kořist: sadu hracích karet a těžká kuličková ložiska do parního mlýna svého otce – z lokální výroby v Altenburgu.

Chvíle oddechu po válce: 1945-46

V květnu 1945 to najednou vypadalo jako v pohádce. Čaroděj byl odsouzen k záhubě, princezna zachráněna a začarovaní členové rodiny byli osvobozeni z lágrů, skrýší, výslechů a strachu. Cesta domů ho vedla k pohádkové svatbě. Ta však měla zádrhel: její aristokraticky cítící rodina se proti takové známosti dlouho ohrazovala: "vezmi si kohokoli, třeba i kominíka, ale jen ne vojáka. Důstojník nemá nic jisté, i když není ve válce. Varujeme tě!“. Matka si prosadila své a životních avantur si pak prožívala neustále. Jednou ve vysokém věku mi sdělila: „Tvůj táta byl velký dobrodruh. Život s ním byl opravdu neobyčejný“.

7. června 1945 se otec šťastně vrátil z Německa domů. Všichni členové jeho rodiny, a i rodiny jeho snoubenky, válku přežili, i když mnozí byli odbojáři, kteří riskovali své životy. Otec jako hrdina války byl dekorován čtyřmi vyznamenáními, z nichž tři byly vysokou vojenskou poctou: Řád Slovenského národního povstání II, Řád za statečnost a Válečný kříž 1939. Otec na jejich význam moc nedbal. Dokonce nám, devítiletým dětem, dovolil, abychom je použili v našich bitvách mezi zbojníky (klaďasi) a žandáry (záporáky), kde jsme je mohli všechny ztratit.

Jednou, v roce 1968, když uvěznění důstojníci zorganizovali akci „Boj za vlast není za odměnu!“ (tj. „nebojovali jsme za odměnu ve vězení“), zdráhal si je připnout. "Válka potřebovala odvahu,

ale získat tyto... Na slavnostním předávání metálů bylo tolik podivných lidí: několik bývalých nacistů a množství komoušů, kteří převzali rudý prapor, až když dorazili Rusové."

Otec, povýšený do hodnosti štábního kapitána a navržený na velitele DOV (doplňovacie okresné velitelstvo) při trnavském pluku, se o vyšší funkci vůbec nepral. Vyšší vojenské funkce považoval za politiku a tu raději přenechával jiným. Lásku k lesnictví vyměnil za standardní vojenskou kariéru s cílem budovat záruku národní demokratické suverenity svou prací a vyhnout se pádu do komunismu.

V rodině se otec uvítal se švagrem Pepou, který přežil Dachau (za to, že poslouchal Londýn) a s dalšími dvěma hrdiny z války – oba s dramatickými historkami. Z bojů vyvázli oba bez zranění. Prvním byl jeho tchán Jozef Podmanický, který za povstání sloužil v týlu armády jako financ a provianťák. Jak již bylo zmíněno, byl výkonnou rukou Josefa Trojana popraveného komunisty v inscenovaném politickém procesu v roce 1952, generálního ředitele Baťových Slovenských statků, jenž ve velkém financoval ze svých tajných fondů slovenské povstání. Trojan také aktivně bojoval jako velitel v oblasti Ponitří. Dědeček Jozef prošel s Trojanem čtyřmi měsíci povstání. Povstáním se nijak neoháněl a rád o něm mluvil s humorem: „Má jednotka sice pracovala v týlu, ale dost často jsme byli poslední, kteří utíkali z boje“. V první polovině listopadu se skrýval u sedláka v obci Selce (u Banské Bystrice) a poté v Žemberovcích až do 21. prosince 1944, kdy Sověti dobyli malý klín země na jižním Slovensku – právě tam, kde se skrýval.

Tam byl očitým svědkem velezrady Gustáva Husáka, který se také skrýval o pár domů dál u Hýlů. V té době byli Husák a Novomeský vůdci slovenských komunistů. Později byl v letech 1969-89 generálním tajemníkem KSČ a v letech 1975-89 československým prezidentem. Bylo to o Vánocích 1944, když se Husák dovolával velícího sovětského plukovníka ubytovaného v zámečku, kde se skrýval děda Jozef Podmanický jako zahradník otcova bratra Jaroslava. Plukovník dědu požádal, aby mu pomohl s překladem a vysvětlil mu co vlastně nějaký ten „Gusak“ chce. Husák měl tedy nechtěného svědka, když požadoval audienci u Malinovského, Molotova a Stalina, aby odtrhl Slovensko od Československa a přidělil mu statut SSSR, tedy Slovenské sovětské socialistické republiky (konkurent SSSR?) a stanul v jejím čele. Prokázal zplnomocnění Komunistické strany Slovenska a razítko „Slovenská sovietská socialistická republika“, které si připravil s velkým předstihem. To byla jasná oportunistická vlastizrada, kterou chystal podruhé, když s ní Šmidke v srpnu 1944 v Moskvě neuspěl. Mimochodem, ve chvíli, kdy Husák zavřel dveře, plukovník si znechuceně odfrknul „Chuj takoj! Intěligént!“. Husák se svou intelektuálskou hamižností pak pohořel i u dalších stalinistů. Myslím si, že opožděné doživotí, které Husák dostal v roce 1954 (za další, i když tehdy vykonstruované obvinění z velezrady), bylo jedno z mála, které bylo tehdy zasloužené.

Poznámka k Husákovi a Šmidkemu: G. Husák se na svou zrádnou kariéru šéfa Slovenské sovětské socialistické republiky připravoval od chvíle, když bylo jasné, že osvobození Slovenska poběží dle sovětského scénáře. Dle V. Prečana: „O vývoji a situácii na Slovensku. Rozbor připravený pro Šmidkeho moskevskou misi v létě 1944D“ (viz https://scriptum.cz/soubory/scriptum/%5Bnode%5D/svedectvi_1979_58_ocr.pdf) Husák už 7.7.1944 koncipoval jménem ústředí všech komunistů dopis pro sovětské pohlaváry, kde stálo (zatím poněkud neosobně): „ … rozmáha sa na Slovensku úsilie, aby sa Slovensko ako

samostatná jednotka domáhalo v rozhodujúcej chvíli pričlenenia do SSSR“, což byla lež a dále provolání „Chceme byť súčiastkou SSSR “. Šmidke se dostal do Moskvy díky mise organizované Čatlošem, kde měl pplk. SVÚ Ferjenčík (současně spojka na Goliana) doručit jeho „Memorandum“. Šmidke tam propašoval zmíněný komunistický dokument, který v Moskvě prosazoval zcela utajeně od 7.8. po dobu dvou týdnů (!). Až 20.8. se objevil najednou před rozpačitým Gottwaldem. Ohledně Sovětského Slovenska (zřejmě u Stalina) Šmidke neuspěl, ale uspěl v přesvědčení, že Sověti musí v povstání pečovat o komunistické partyzány, a ne o zájmy armádních povstalců. Tím původní geopolitický rozsah povstání byl Moskvou odepsán, což došlo zřejmě jak Malárovi, tak i Čatlošovi. Pohyb válečné fronty z Polska na jih na Slovensko vedené demokraticky orientovanou slovenskou armádou, byl zřejmě díky Šmidkemu zamítnut definitivně.

Druhým válečným hrdinou v rodině byl otcův bratranec Bohumil Benáček, který byl vojenským pilotem. V roce 1944 dramaticky utekl z Čech do Švýcarska přes italské Alpy. Poté se přes Francii a Afriku propašoval do Británie a stal se důstojníkem Royal Air Force. Jako anglicky mluvící se stal pilotem-navigátorem. Jednou mi vysvětlil, jak válka mění lidské myšlení: „Když jsem byl na první bombardovací misi nad Německem a když jsem viděl kouř a škody, které moje bomby způsobily Němcům, zaplavily mne pocity absolutní spokojenosti." Normálně to byl velmi zdvořilý a empatický člověk-lidumil.

Otec si z války přinesl jedno know-how: vojenskou taktiku a strategii. Rád mluvil o rozdílech mezi taktikou wehrmachtu a Rudé armády pro útok čety. Popsal Němce jako harmonický dobře dirigovaný orchestr, kde čtyři velitelé koordinovali družstva a každý voják znal svůj úkol, kde jeden druhého efektivně zajišťoval. Museli kličkovat, běhat a padat a pohybovat se ve vlnách. Sověti byli úplným opakem: jejich útok vypadal jako chaotický shluk kamenů valících se na zděšené panické obránce. Mělo to však svou logiku – každý voják byl samostatnou jednotkou s jasným úkolem: přiblížit se k pozici nepřátel, schovat se na krátkou vzdálenost a chladnokrevně čekat na dobrou trefu. Nebo provést na posledních 50 metrech sebevražedný hromadný útok. Ztratili dvakrát až pětkrát více mužů než Němci, ale měli podobnou šanci na vítězství. Kde to otec všechno sebral? Na jaké frontě a proti komu? Raději o tom nemyslet.

Dalším tématem, které měl otec rád, byli přední sovětští generálové. Zvláště neměl rád Koněva: „Byl to obhroublý sedlák a podle toho se choval – jako nelítostný řezník, který s vojáky zacházel jako s potravou pro děla. Jeho strategie byla o množství. To je vůbec univerzální sovětský přístup k pokroku“. Otec to ilustroval na zcela nedomyšlené (a pro něho, jako vojáka, nepochopitelné) Dukelské operaci (8.9. – 28.10.1944), kterou Koněv zřejmě ani sám nevymyslel, ale ji v rychlosti schválil, ačkoli musel vědět, že nepřipravenou a opožděnou operací ničeho nedosáhne. Otec spekuloval: Byl to Stalinův totální úlet, že se rozhodl věnovat Slovákům náplast za zmaření předtím inteligentně připraveného povstání? Náklady na získání oné „náplasti“ bylo přibližně 60 000 mrtvých nebo raněných, z toho 6000 vojáků 1. československé armády.[24] Prakticky její každý třetí voják. Tak se jednoduše ztratila jejich elita. Byla to náhoda nebo úmysl takového zabíjení? Dle otce, Koněv také vydával rozkazy zabíjet

[24] Jen porovnání s počtem ztrát v SNP fenomén Dukly signalizuje zarážející nepoměr: V SNP, v akcích armády, bolo vykázaných 1720 padlých, 3600 raněných a asi 10 000 zajatých vojáků. V důsledku partizánské války a teroru Hlinkovců a nacistů dalších 12 000 padlých a zavražděných. Oč Sovětům na Dukle vůbec šlo? Morální akt bratrství to asi nebyl!

německé válečné zajatce místo jejich uvěznění. V kombinaci s podlízavostí se tak stal Koněv Stalinovým nejoblíbenějším generálem. Když však mělo dojít ke skutečným strategickým bitvám (o Moskvu, Stalingrad, Voroněž, Kursk), Stalin chytře zadal úkol mnohem lepším stratégům, jako byli Rokossovský [25], Žukov (se svým přesným technickým myšlením), Čujkov (bojovník určený na sebevražedné situace poslední instance), Tolbuchin, nebo Vatutin (se svými nečekanými vojenskými tahy se prý vyrovnal svému protivníkovi německému maršálu Mansteinovi). Podotýkám, takové byly názory otce v 60-tých letech. Možná jejich dnešní hodnocení historiky je jiné.

Znovu mě napadá podobná otázka: jakým záhadným způsobem mohl otec získat takové názory v 60. letech? Za komunismu neexistovala žádná seriózní literatura o armádě. Navíc otec, jako neintelektuál a nebolševik, nebyl ani stavěný na to číst si o tom v komunistických knihách.

1945-49 Vzestup komunistických padouchů

První poválečný rok byl plný entuziasmu a nadějí, že vše půjde natrvalo dobrou demokratickou cestou. Osud času se však klonil jinam. V Evropě byl enormní nárůst levicových sil. Slováci, právě díky povstání a síle Demokratické strany, byli mezi výjimkami. Češi dávali ve velkém přednost komunismu, o němž měli většinou jen pohádkové představy. Můžeme na příkladu mého otce pozorovat, jak se poválečný mír postupně proměňuje ve válku novou. Tentokrát v tzv. studenou válku – za násilný prodej komunistického ráje do celého světa. Tato svatá mise komunistů byla podložena nejen „vědeckou pravdou“ v Marxových spekulacích, ale hlavně sovětskými tanky vysvětlovanými leninismem-stalinismem.

První varování o tom, že poválečná republika nebude na Masarykovu první republiku navazovat, přišlo s volbami v květnu 1946. Pro demokraticky naladěné Slováky to byl šok: v Čechách zvítězili komunisté ve všech volebních obvodech a na Moravě to byla remíza. Na Slovensku komunisté prohráli ve všech obvodech! To byla žeň „plodů povstání“, které bylo nejintenzivnějším hybatelem tehdejší slovenské suverenity.

Československo mělo šanci uniknout komunismu, pokud by demokratické strany zvítězily ve volbách v květnu 1946 s jasnou převahou a dobrou armádou. V tomto zásadním okamžiku svých národních dějin Češi zcela selhali. Státotvorné výdobytky Havlíčka a Masaryka, kterými byly tvůrčí národní práce a její zapojení do obchodu se Západem, byly najednou lehkomyslně vyměněny za poklonkování mongolskému stylu vlády Sovětů. Hlasování v roce 1946 bylo následující: Česko – komunisté 40 % + sociální demokraté (jejich spojenci) 16 %; národní socialisté 24% + lidová strana 20 %. Slovensko – komunisté 30 %; demokraté 62 % + 2 malé demokratické strany 8 % což bylo vítězství s mimořádnou převahou. Mandáty v ČS parlamentu

[25] Dle otce: „Rokossovský byl nejlepší strategický mozek – skutečný rival nejlepších Němců. Nejhumánnější ze sovětských generálů-řezníků. Měl pověst, že nevydal ani jeden rozkaz k trestu smrti nějakého sovětského důstojníka nebo rozkaz k útoku, kde by se nesnažil minimalizovat ztráty vojáků. Varšavskému povstání chtěl jít celým svým frontem na pomoc počátkem srpna (postup byl zastaven Stalinem). Dostál tím svého polského aristokratického původu. Nicméně, jeho kontroverzní politická angažovanost v polské vládě v létech 1949-56 byla odsouzena k neúspěchu kvůli jeho naprostému nepochopení Poláků, kteří nechtěli sovětský styl vlády, jenž jim vnucoval už jako cizinec.“

s 300 poslanci: pro-demokraté 101 CZ + 48 SK = 149 CS, pro-komunisté 130 CZ + 21 SK = 151 CS. Sice těsně, ale lépe organizování komunisté vyhráli a dirigovali vládu.

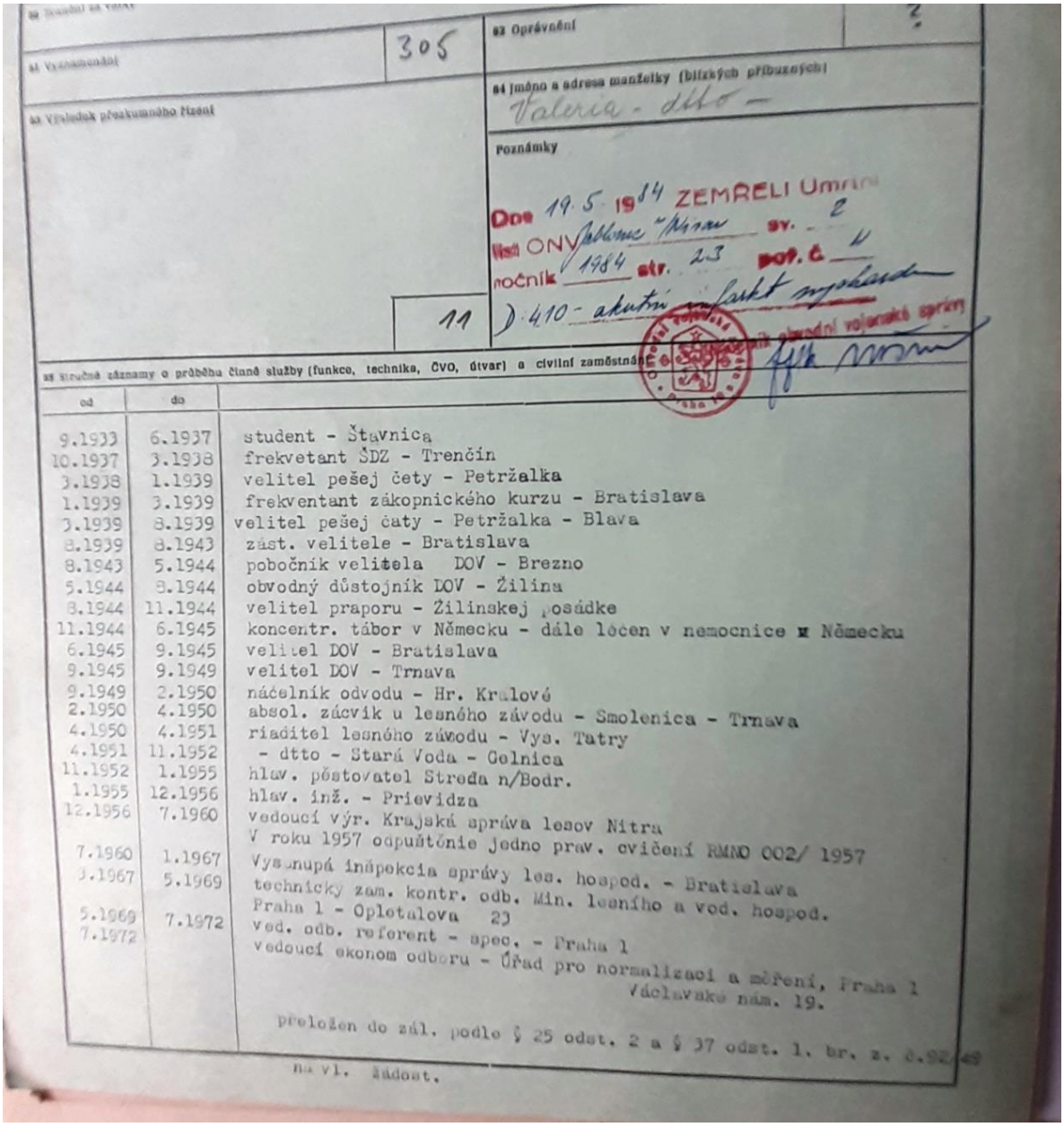

305

Oprávnění

Jméno a adresa manželky (blízkých příbuzných)

Valeria - dtto -

Výsledek přezkumného řízení

Poznámky

Dne 19.5.1984 ZEMRELI Umrtí

List ONV Jablonec "Hlas" sv. 2

ročník 1984 str. 23 pop. č. 4

11) 410 - akutní infarkt myokardu

Stručné záznamy o průběhu činné služby (funkce, technika, ČVO, útvar) a civilní zaměstnání

od	do	
9.1933	6.1937	student - Štavnica
10.1937	3.1938	frekvetant ŠDZ - Trenčín
3.1938	1.1939	velitel pešej čety - Petržalka
1.1939	3.1939	frekventant zákopnického kurzu - Bratislava
3.1939	8.1939	velitel pešej čaty - Petržalka - Blava
8.1939	8.1943	zást. velitele - Bratislava
8.1943	5.1944	pobočník velitela DOV - Brezno
5.1944	8.1944	obvodný důstojník DOV - Žilina
8.1944	11.1944	velitel praporu - Žilinskej posádke
11.1944	6.1945	koncentr. tábor v Německu - dále léčen v nemocnice v Německu
6.1945	9.1945	velitel DOV - Bratislava
9.1945	9.1949	velitel DOV - Trnava
9.1949	2.1950	náčelník odvodu - Hr. Kralové
2.1950	4.1950	absol. zácvik u lesného závodu - Smolenica - Trnava
4.1950	4.1951	riaditel lesného závodu - Vys. Tatry
4.1951	11.1952	- dtto - Stará Voda - Gelnica
11.1952	1.1955	hlav. pěstovatel Středa n/Bodr.
1.1955	12.1956	hlav. inž. - Prievidza
12.1956	7.1960	vedoucí výr. Krajská správa lesov Nitra
		V roku 1957 odpuštěnie jedno prav. cvičení RMNO 002/ 1957
7.1960	1.1967	Vysunupá inšpekcia správy les. hospod. - Bratislava
3.1967	5.1969	technický zam. kontr. odb. Min. lesního a vod. hospod. Praha 1 - Opletalova 23
5.1969	7.1972	ved. odb. referent - spec. - Praha 1
7.1972		vedoucí ekonom odboru - Úřad pro normalizaci a měření, Praha 1 Václavské nám. 19.

přeložen do zál. podle § 25 odst. 2 a § 37 odst. 1. br. z. č.92/49 na vl. žádost.

Obr. 4: Otcův vojenský spis 1937-1972

Je zřejmé, že Slováci a Moraváci si to v hlavě srovnali, co komunismus obnáší, lépe než ti v Česku. Tak byli nakonec Slováci proti své národní vůli, ať se snažili sebelépe, zavlečeni do nové totality. Když muselo v prosinci 1945 opustit Československo všech 300 000 vojáků sovětských okupačních jednotek, šance vyhnout se pádu komunismu se výrazně zvýšila. Vlastně to byla jediná šance, která by musela být kryta národní jednotou a sílou. Armáda na Slovensku, mnohem méně infiltrovaná komunisty než ta česká, by dokázala převzít obranu demokracie a místo Vítězného února 1948 by zde byla ona. Otec tvrdil, že by stačil jeden rozkaz a do 48 hodin by zřejmě všechny slovenské posádky věděly co by měly dělat. Takových však bylo v Česku jen pár. To, co se Titovi a Mannerheimovi podařilo v Jugoslávii a Finsku, Čechům

souzeno nebylo. Kostky byly vrženy ve volbách v roce 1946 a s následným převzetím ministerstva obrany Svobodou a Reicinem. To Stalinovi naprosto stačilo, což Beneš v podstatě nepochopil a okamžitě nerezignoval.

Otec až mnohem později, při víně s Jánem Mlynárikem a 70-tých létech, došel k názoru, že Beneš měl během vánočního poselství dobrovolně k 1.1.1946 abdikovat ze zdravotních důvodů a prosadit zvolení silného demokratického prezidenta, i když na výběr jich bylo strašně málo. Beneš odstavil Feierabenda, Prchalu a Stříbrného jako rivaly a generálové F. Moravec a S. Ingr také nedostali od něj prostor. Beneš i zde selhal.[26] Otec se však stále bránil převzít radikálnější názor jiného svého švagra Josefa v rodině, ekonoma Macka, který dlouhodobě tvrdil, že Beneš byl už od svého jmenování ministrem zahraničí a o to víc po zvolení prezidentem v roce 1935, jen neštěstím obou národů. Bohužel, v dějinách ale žádné „kdyby“ neplatí. Spíš je zajímavé se bavit o tom kolik zásadních chyb v řízení ČS státu jsme od roku 1918 nadělali a zda bychom se z nich nemohli jednou i poučit a chyby neustále neopakovat.

Druhé zásadní varování o změně poválečné politiky přišlo otci od jeho spolubojovníka Viliama Žingora,[27] s nímž během čtyř týdnů září 1944 úspěšně bránili Turčianske údolí. Jeho vzkaz na konci roku 1946 otec parafrázoval: Svaz partyzánů, kde byl předsedou, byl zavalen žádostmi o čestná prohlášení o účasti v národních odbojových akcích od lidí, kteří se žádného odboje neúčastnili. Žingor je nazýval „hovno-partyzány“ a postavil se proti jejich registraci. Armáda měla kvalitní písemnou dokumentaci, ale partyzánští povstalci neměli téměř žádnou. Důvody podvodu byly dva: a) Zákon o odškodnění 255/1946, který přiznával veteránům výsady v přístupu k zaměstnání, důchodu a zdravotní péči. b) Být válečným hrdinou znamenal politický přístup k moci tam, kde bylo potřeba mít „záslužné“ zástupce veřejnosti.

Komunistická strana na Slovensku měla zásadní zájem na tom druhém – potřebovala početně převýšit mnohem větší počet bojovníků za československou demokracii. Získáním aktivistů nasazených v podnicích a institucích by mohli převzít výběr politických kandidátů a podkopat důvěryhodnost vojáků armády navíc tím, že by je obviňovali z kolaborace s Hitlerem, imperialismem atd. Jejich politickým plánem bylo ukrást povstání a vyměnit symbol slovenské žízně po demokracii za falešný symbol národního boje za komunismus pod sovětskými veliteli. Tento podvod byl plně dokončen, když komunisté převzali moc v roce 1948. Jako propaganda

[26] Neselhal jen prezident Beneš. Kritické knihy Josefa Kalvody „Geneze Československa“ a „Sovětizace Československa“ a Rudolfa Kopeckého „Vzpomínky starého novináře: Proti Benešovi, nacistům a komunistům“, jsou veřejností vesměs ignorovány. Selhali i politici po r. 1989. Moravec a Ingr byly vyznamenáni za zásluhy o stát až 28.10.2024. Z předchozích tří ani jeden. Pro jejich odvahu vést Československo jinou cestou než tou komunistickou, by si nějaké ocenění zasloužili. Bohužel, Česko si stále v mnohém zachovává Benešův styl „zásluh o stát“: nedůvěru k Rakousku a Polsku, strach s Německa, přitažlivost ruského absolutismu, víru v zázračnou moc státu, nedůvěru k elitám a k domácímu podnikatelskému kapitalismu.

[27] Jak jsme již zmínili, Žingor byl věčný rebel, idealista a demokrat. Po válce se stal jednomyslně šéfem Slovenského svazu partyzánů. Přestože byl sám komunistou a poslancem, jeho idealismus mu nedovolil postavit se na stranu komunistů za účelem vykořenění demokracie. V roce 1947 opustil předsednictví Svazu partyzánů a na protest se vzdal i svého komunistického členství. To znamenalo rozsudek smrti při první příležitosti, kterou komunisté měli. V roce 1950 byl uvězněn a popraven na základě vykonstruovaného obvinění ze špionáže. Když bylo mé rodině v roce 1960 povoleno přestěhovat se do Prahy, otec hledal informace o masových hrobech politických vězňů na hřbitově v Ďáblicích, aby našel možný Žingorův nebo Trojanův hrob. Nic mu nepomohlo – vše bylo tajné a všichni se báli.

se používal až do roku 1989. Viz například naši tehdejší 50-ti korunu. Je to vlastně nejlepší ilustrace toho, jak se má dle komunistů budovat nová společnost.

Netrvalo dlouho a první politický útok na otce přišel v roce 1947, kdy ho Uhliar, komunistický důstojník z jeho pluku, obvinil z buržoazního původu, sympatiím k Západu a katolického fundamentalismu prokazovaného křížem, který někde visel před otcovými kancelářemi. To poslední nebylo nic nezákonného. Do roku 1948 nebyla československá armáda segregována od křesťanství, v každém pluku byli kaplani a kříž na úřadech byl běžný. Otec z toho snadno vyklouzl, když navíc snadno dokázal, že je agnostik. Uhliara také požádal, aby kříž sundal, pokud náboženské symboly považuje za neslušné. Uhliar k tomu neměl odvahu. Zřejmě se bál boží odplaty. První obvinění bylo mnohem těžší zamítnout, protože jeho buržoazní původ byl pravdou. I když velitelé pluku stáli při otci, ukázalo se, že za Uhliarovým obviněním stojí mocnější osoba. Byl to Viliam Šalgovič, jeden z nejmocnějších stalinistů v Československu, který přežil v nejvyšších bezpečnostních a politických službách celá léta 1945-89. Jak řekl Oscar Wilde: „Člověk nemůže být příliš opatrný při výběru svých nepřátel“. Otec byl hodně „neopatrný“: v koncentračním táboře mu padla volba na nejkrutějšího SS-Manna a v nastupujícím komunismu na nejdéle žijícího stalinistu. O rok mladší, robustní, agent NKVD a KGB, s podivným doktorátem z komunistické ideologie, v letech 1945-51 agent ve vojenské vnitřní rozvědce, organizátor sovětské okupace v roce 1968 a v letech 1962-75 šedou osobností na Ústřední kontrolní a revizní komisi KSS a KSČ. Protože se ho jeho vrchní šéf Husák bál, byl Šalgovič dosazen do funkce předsedy slovenského parlamentu na roky 1975-89, což byla pouhá ceremoniální funkce. V roce 1990 raději spáchal sebevraždu.

Ve skutečnosti je třeba uznat účinnost komunistického systému při ničení svých potenciálních protivníků v třídním boji. Tato činnost, založená na tom nejhorším, co v lidech je: žárlivost, závist, chamtivost a nenávist, byla mistrovským dílem jejich síly. Například na naší rodinné fotografii č. 3 na straně 2 bylo 12 osob. Všichni do jednoho byli v letech 1948-50 nějak stíháni: ztrátou majetku, domu a vystěhováním do sklepa; tvrdou manuální prací (asfaltérstvím); nebo záznamem v kádrových materiálech „Po základní škole jen manuální práce“. Je třeba uznat komunistické puntičkářství: v obou rodinách mých dědů nebyla v trestech jediná výjimka. Trest byl úměrný hodnotě majetku a létům školní docházky. To byl tmel vlády ve všech komunistických zemích. Musím ale uznat, že všech 17 členů nejbližší rodiny komunisty v lásce nikdy neměli. Nicméně, ne každý se tak okatě choval – přesto byli všichni „odhaleni“, co jen zvýšilo jejich opozičnictví.

Šalgovičovým úkolem bylo v letech 1945-51 identifikovat, zdiskreditovat a odstavit slovenské důstojníky, kteří by byli schopni řídit vojenský puč proti komunistům. Otec byl jedním z terčů, stejně jako Dobrovodský (v roce 1950 dostal 18 let vězení) nebo Žingor (oběšen). Jednou, během nepřátelských střetnutí s Šalgovičem v roce 1947, konflikt vyvrcholil, když otcova ruka

najednou vystřelila nahoru a skončila řádnou fackou. To vypadalo na brzký konec jeho kariéry, protože vznesená obvinění ťala do tuhého. Otec měl však naštěstí v kartách jedno silnější eso: byl to jeho sovětský známý z posledních dnů povstání, major A.P. Zorič, který upustil od své zpravodajské identity v NKVD/KGB a stal se sovětským konzulem pro Slovensko s civilním jménem Alexandr Svjatogorov. Byl nyní jedním z nejmocnějších lidí na Slovensku. Po roce 1947 pracoval jako diplomat v Německu – určitě tam vedl špionáž mnohem profesionálněji, než jak ji v NDR později vedl Putin.

Setkali se při první příležitosti v roce 1945 a jejich dlouhé rozhovory byly překvapivě volné a upřímné, nehledě na jejich hodně odlišné ideologické postoje. Alexandr se snažil otce přesvědčit, že musí změnit svou politickou orientaci, protože Československo bylo předurčeno být součástí sovětského světa a komunistická vláda přijde spíše dříve než později. Otevře tvrdý třídní boj, kde budou stíháni všichni političtí oponenti a kapitalisté. Alexandr zdůraznil, že k ochraně své budoucnosti musí otec okamžitě vstoupit do komunistické strany a stát se politickým aktivistou. Opakoval mu to neustále. Otec se jen smál a argumentoval jako demokrat: pokud většina lidí nechce komunismus (jak si naivně myslel, že ano), nebude možná žádná změna politické orientace nyní suverénního Československa. Přesto Zorič-Svjatogorov stál přátelsky při otci a Šalgovič a jeho tajná policie se museli stáhnout. Otcovy kolegové, i ti ze stranického výboru, stáli za ním a žádali ho, aby do strany preventivně vstoupil, protože věděli, že vyhráno nemá. On ale nevstoupil.

Jakmile byl Alexandr odvelen do Německa, Šalgovič zahájil odvetu. To už se blížil únor 1948. Po komunistickém puči 25. února si otec uvědomil, kdo měl pravdu a do jakého pekla musí země za chvíli upadnout. Moc dlouho neváhal. Věděl, že musí jedno velké zlo vykoupit jedním o něco menším a koncem března 1948 zažádal o vstup do komunistické strany. Byl to jen racionální výpočet – s žádnou vírou nebo přisluhováním to nemělo nic společného. S největší pravděpodobností to bylo zřejmě nejosvícenější rozhodnutí v jeho životě. Jak jeho další život ukázal, morálně ho komunismus nikdy nezlomil. Útěk do lesů Kanady nebo Vermontu nepovažoval nikdy za řešení rodinné situace, ani když mu nový režim později hodně zatápěl. Mně by emigrace vůbec nevadila a zkusil jsem si ji v roce 1968.

Otec znechucený útoky na svůj buržoazní původ a s rizikem odsouzení za vojenskou špionáž nebo za podobná vykonstruovaná obvinění, která postihla mnoho jeho bývalých spolubojovníků, dal po nečekaném přeložení do Hradce Králové v září 1949 výpověď z armády. Ta byla zamítnuta. Otec dal novou výpověď a trval jako válečný hrdina na přímém rozhodnutí na ministerstvu. Byl tedy předvolán k ministerskému referentovi do Prahy, který mu oznámil, že jeho výpověď je v rukou soudruha náměstka ministra Reicina, generála a agenta NKVD, který jej "předal k dalšímu prověřování". Být v rukou notoricky známého špicla a práskače Reicina bylo jako spoléhat se na milost doktora Mengeleho. Před několika měsíci to byl generál Píka, demokrat a armádní hrdina, který byl Reicinem přiveden k popravě na základě vykonstruovaných obvinění. Prchlivý otec, vybuzen adrenalinem, šel rovnou do prostor náměstka ministra, prošel tak rezolutně jeho sekretariátem, že nikdo ani nepípnul a s bouchnutím vešel k Reicinovi. Pobledlý Reicin podepsal svůj souhlas s propuštěním z armády kvůli zraněním z války třesoucí se rukou. Proč však o pár sekund později nedal rozkaz k jeho okamžitému dopadení? Zachoval si nějakou morálku? Styděl se za svou slabost? Nebo si byl

vědom, že jeho momentální absolutní moc ohrozí jeho budoucí postavení? (To poslední se mu skutečně splnilo: všichni kolem se ho báli. Reicin byl v roce 1951 uvězněn, podroben mučení, které sám propagoval za účelem „přiznání se“ k vykonstruovaným obviněním, a oběšen spolu se Slánským, generálním tajemníkem). Tento otcův čin vzpoury považuji za jeden z těch nejobdivuhodnějších v jeho životě. Zajistil celé své rodině relativně důstojný život na dalších 40 let.

Otec se tedy se svými vyznamenáními válečného hrdiny, vysokým sovětským krytím a komunistickým členstvím, které měl stále poznamenané ve svých „kádrových materiálech“, se najednou cítil svobodný. Vojenskou uniformu mohl vyměnit za zelenou uniformu lesníka a myslivce. Dne 1. dubna 1950 – na symbolický svátek Všech bláznů – nastoupil jako ředitel lesního závodu v revíru „Vysoké Tatry“ se sídlem v Javorině. Revír byl velmi rozsáhlý a otec mohl být v nadsázce nazýván „pánem Váhu a Tater“. [28] Přestěhovali jsme se do hájemství jeho bývalých majitelů hrabat Hohenlohe, včetně formální správy nedalekého zámečku v tyrolském stylu, který Hohenlohům původně sloužil jako lovecký zámeček. Ve 30. létech 20. století byl zakoupen vládou a sloužil jako prázdninové útočiště vysokých vládních úředníků. A tak sloužil dále i vybraným komunistům.

Naše prostorná alpská administrativní budova v Javorině, až dodnes na konci goralské vesnice, sestávala ze srubového domu s verandou otevřenou do anglické zahrady s altánem, umělým jezírkem s rybami, velkým vodotryskem, brokovou střelnicí a podél nich pod štítem Muráně tekl horský potoka k lovu pstruhů a lipanů. Není divu, že tam přijeli na dovolenou všichni naši příbuzní a na návštěvu také všichni zainteresovaní z tatranské oblasti. A není divu, že Margita, manželka ministra zahraničí Širokého a budoucího premiéra, která trávila nudné prázdniny na zámečku, chodila ráda k mámě na čaj. Soudruh Široký se později připojil k mému otci (a mně) ke společnému houbaření a výletům. Margita byla vysoce inteligentní žena řídící dráhu svého nepříliš chytrého manžela, jehož kariéra byla založena na prostém „ano, soudruhu Staline/ Chruščove/ Gottwalde/ Zápotocký!“.

Na přiloženém snímku otcových zaměstnanců z r. 1951 je Široký nad Leninem. Gottwald se Stalinem a Marxem se potulují kdesi na stavbě. Javorina může sloužit jako model komunismu č. 1, typu „Jánošík na dvoře Orwellovy Animal Farm“, kde se bohatství přerozděluje až dokud už není co přerozdělovat a kde stalinská demagogie ještě nezapustila všude kořeny. Dokonce se zpočátku rodičům zdálo, že s komunismem se na úrovni mezilidských vztahů dá žít, i když otcovy spolubojovníci z povstání se jeden po druhé ztráceli z armády a mnozí končili v uranových dolech.

[28] Tak se nazýval věhlasný středověký vládce Slovenska Matúš Csák (1260-1321), který kromě oficiální maďarštiny mluvil slovensky, což byla po staletí velká výjimka.

Navštívil jsem Javorinu po 43 létech v roce 1993. Jedinou modernizací v domě ředitelství byla televizní anténa na shnilém dřevěném balkoně, který byl šikmý. Zahrada byla po pás plná plevele, takže mi trvalo najít tu zarostlou fontánu. Její zrezivělá tryska stále hrdinně mířila na vrchol oblohy. Sluneční galerie plná vajglů a špíny určitě nehostila intelektuály „odcizené dělnické třídě“. Zámeček Hohenlohe však stále sloužil rekreaci státních úředníků až do r. 1991. Jelikož byl malý, postavili vedle něj v 70-tých létech komunistický architektonický skvost – wellness ráj výlučně pro papaláše. V postkomunismu v roce 1992 byl zprivatizován a proměněn na President Hotel Montfort https://hotelmontfort.sk/en/ otevřený širší vrstvě návštěvníků. Vajgly a lahve od piva se kolem hotelu nepovalovaly.

Po létě 1950, když Široký byl pryč, romantika skončila a začal politický hon na otce. Tentokrát ho vedl soudruh Michelčík, který byl druhým kandidátem na ředitelství. Obvinění nesla značku Šalgoviče: buržoazní původ, oportunistické členství v KSČ s cílem podkopat její politiku, služba ve fašistické slovenské armádě a kontakty s lidmi odcizenými životu dělnické třídy (tj. kontakty s intelektuály). [29] V době masových stalinistických procesů to byla smrtelná obvinění hodná práce v uranových dolech. Také obhajoba otce byla jako před tím: Zjistil někdo z našich dělníků, že jsem se jim odcizil? Výsledkem bylo, že to byl pravý opak. Nebyly v létě našimi čestnými návštěvníky soudruzi Širocí? Zeptejme se jich, jaký dojem měli z mého třídního původu, možné špionáže a chování jako komunisty. Byli oni odcizeni dělnické třídě? Nikdo se na to neodvážil zeptat Širokého, komunistického idolu (i když, myslím si, že jeho žena by mu dala pokyn, aby dal okamžitě ruce pryč). A tak místo očistce v uranových dolech musel otec přijmout svůj první exil – místo Sibiře, kterou Československo nemělo – na chudém východě, kde byly romské vesnice. Tak naším dalším cílem v létech 1951-52 byly Státní lesy Stará Voda-Švedlár, okres Gelnica.

Ředitelství v Tatrách vyhrál Michelčík a hlavní poražená byla moje matka se svým aristokratickým životním stylem, ke kterému bylo nyní třeba přidat chov prasete, slepic a krůt a přestat myslet na kávu v hotelu Grand na Štrbském Plese nebo ve Smokovci. Přitom otec vlastně ani nebyl antikomunistou ve smyslu emotivní nenávisti. Racionálně viděl, že v poválečné době Sověti měli v Evropě navrch a také to, že komunistická strana byl magnetem pro morálně zkorumpované lidi a že její totalitní režim je ekonomickým zmetkem, který se hodí jen pro válečná období. Dlouho, snad až do roku 1968 věřil, že lidé si mohou i v socialismu zařídit i velkou lokální bublinu, v níž se dá důstojně žít. K ní se snažil vždy osobně přispívat.

Další vzpomínky jsou mé vlastní, podpořené komentáři mé matky. Nicméně ve Staré Vodě-Gelnici byl otec opět ředitelem lesního závodu. Dokázal zapůsobit na dřevorubce svou přirozenou autoritou, procházet nekonečnými lesy Rudohoří, nachytat pstruhy a raky ke

[29] Popis politického „soudního sporu“ v bezprávném (komunistickém nebo nacistickém) státě zaslouží další menší odbočku. Za prvé, obvinění může být zcela abstraktní a odtržené od reality (např. „nepřítel lidu“) až po zcela konkrétní („řekl, že Zápotocký má velké uši“). Porot je několik vrstev – běží napříč hierarchií komunistické chobotnice: aktivisté pracovního oddělení, revoluční odboráři, podniková stranická organizace, pak městská, okresní, krajská, ministerská a ústředního výboru. Rozsudek je silně zaujatý otázkami „je pro mě ta osoba užitečná? nebo „mohu se tím pošpinit nebo povýšit?“. V rámci nich musel obviněný obratně žonglovat a kouzlit s emocemi, fakty týkajícími se loajality a sebekritiky. Kafkův „Proces“ je dobrý model. Nicméně, jak ukazují případy mého otce, takové procesy nemusí být zcela ztraceny, pokud má někdo dost odvahy stát za vámi. Nicméně dovést to do šachového patu bylo vlastně těžkou výhrou.

snídani a číhat na rysa, tetřeva nebo jelena v mysliveckém a být vítán všude kam přišel. Jeho lesníci překračovali plán a všechno vypadalo nadějně. Nicméně zdejší model komunismu č. 2 se konečně ukázal jako stalinský model „Dělnická pěst“.

Zlom pohody v divočině nastal 1. května 1952, kdy otec dostal od komunistických organizátorů prvomájového průvodu příkaz, aby všichni jeho dělníci pochodovali společně v sovětském stylu (tedy ve vojenském pochodu, který byl vzorem pro všechny ostatní vztahy komunistické podřízenosti) a prokázali tak jednotu dělníků se stranou. Otec tak ráno na okraji okresního města Gelnica, kde se průvod konal, shromáždil všechny své dřevorubce. Jeho vojenský duch byl znovu probuzen, když přikázal, aby se seřadili a vytvořili trojice. Vybral jejich vedoucí a přikázal: „Chlapi pozor! V řad nastoupit!“. Stalo se to jako zázrakem mnohem lépe, než očekával. „Chlapi, výborně! A při pochodu musí noha po vojensku vystřelit přímo nahoru! Pak se zaduněním zpátky! Zkusme si to! Chlapi pozor! Pochodem vchod! Levá, levá! … … Zastavit stát!" Otec byl u vytržení z toho, jak skvělí všichni ti dřevorubci najednou byli: tak disciplinovaní, spořádaní a sebevědomí. „Chlapi, jsem si jistý, že budete nejlepší ze všech! Snažte se jen koukat rovně vpřed! Hesla provolávat nemusíte. Jen před tribunou dám povel zastavit a hned nato hlasitě proneseme ´zdravíme první máj!´ Chlapi, pozor! Bradu nahoru! Pochodem vchod!" Znovu ožil jako hrdý velitel.

Ve stalinismu se všichni museli zúčastnit 1. máje, svátku práce. Malí školáci, pionýři a svazáci v uniformách a dělníci. Ti z okolních vesnic museli chodit hromadně po svých a začít dlouho před východem slunce. Všichni museli pochodovat a křičet stranická hesla. Důchodci a nezaměstnané ženy museli lemovat ulice a mávat. Před historickým kostelem se na tribuně sešli straničtí funkcionáři. Byla tam i komise, která pochody hodnotila. Dřevorubci byli všemi uznáni jako nejlepší. A to byl problém.

Být průměrem a poslouchat – to je v diktaturách pravidlo. Člověk nesmí být ani vzadu, ani se tlačit před jiné. Výjimky musí schválit strana. Všechny změny v hierarchických strukturách ve společnosti byly jí řízeny. Dřevorubci najednou vytlačili někoho privilegovaného v žebříčku loajality straně. Je však třeba zmínit ještě jeden detail: Na Slovensku bylo v roce 1938 128 tisíc tzv. karpatských Němců. Jedním z jejich center, kde Němci pracovali od nepaměti v rudných dolech, byla Gelnica. Do wehrmachtu (i SS) jich bylo odvedeno více než 20 tisíc, i když většina z nich byla na straně Československa. Po válce je Benešovy dekrety podrobily vyvlastnění a vyhnání, pokud už sami neutekli předem. Do roku 1947 jich zůstalo asi 18 000 a stali se nechtěnými občany. Mnozí z nich, kteří zůstali na Gelnicku, přešli z uzavřených dolů do lesnictví. Takže otcovi dřevorubci byli do značné míry etničtí Němci, i když skoro všichni mluvili perfektně slovensky. Tento zdánlivě nedůležitý fakt nutně přidal další kafkovskou kapitolu do nekonečné La Comédie Humaine mé rodiny. Její scénář je podobný jako dříve.

Komunisté hledají nepřátele všude. Hned se objevilo: Pochod dřevorubců byl sice perfektní, ale byli tam předem vybraní Němci, nacisté, nepřátelé komunismu. Každý viděl, jak vysoko zvedají nohy – jako vojáci SS! Jednalo se o sabotáž a pokus proměnit 1. máj v oslavu návratu nacismu. Kdo byl však jejich organizátorem? Tak ten nejlínější mezi dřevorubci, předseda strany, soudruh Vrbiar, ucítil šanci. Akorát tehdy přišla do módy stranická politika výměny středostavovských odborných ředitelů za dělnické. Vrbiar přišel s upřesněním: organizátorem byl buržoazní živel zneužívající členství ve straně, který byl pro svou fašistickou minulost vyhozen z lidové armády a stojí na straně imperialismu. Otcova svoboda a osud nás v rodině byly opět na okraji propasti. Stalinismus byl na vrcholu. Naštěstí při otci zase stáli všichni jeho dřevorubci. Překvapivě mezi nimi nebylo až tolik Němců, kteří sloužili ve wehrmachtu a esesák s tetováním na ruce se nenašel žádný. Stranický soud musel ustoupit, ale ředitelství získal Vrbiar a ministerstvo muselo otce přeřadit do tvrdší trestanecké kolonie – do Stredy nad Bodrogom. To je model komunismu č. 3 – Kibutz.

Streda, nebo lépe maďarsky Bodrogszerdahely, se nachází mezi hranicemi Ukrajiny a Maďarska. 65 % jeho obyvatel z 2200 mluvilo maďarsky jako prvním jazykem a dalších 25 % byli Romové, [30] kteří měli maďarštinu jako druhý jazyk (po romštině). Zbylých 10 % tvořili Čechoslováci a další, kteří byli sem většinou za trest odsunuti. Kupodivu tvořili velmi zajímavou soudržnou elitní skupinu: místní lékař, římskokatoličtí, protestantští a řeckokatoličtí kněží, učitelé a pár lesních úředníků (jako byl můj otec), kteří neměli moc práce, protože lesů tam bylo málo. Když Stalin v březnu 1953 zemřel a všichni se museli zúčastnit smutečních obřadů konaných v místním kině, seskupili se a odhalili společnou úlevu, že je aspoň o jednoho leviatana méně. Druhá úleva přišla hned na to s Gottwaldem.

Nejzajímavější byl ten nejneobyčejnější pár: romský předseda Státního zemědělského statku a jeho fámulus – vlastně lokaj, podržtaška. Statek byl výjimečně velký. Zahrnoval rozsáhlá úrodná pole, rozlehlá experimentální rýžová pole, síť zavlažovacích kanálů, sady a v neposlední řadě vinice s pravým tokajským vínem. Normálně by to vyžadovalo skupinu specializovaných inženýrů agronomie – ti tam však žádní nebyli. Otec vždy rád bavil své přátele touto historkou: „Soudruhu předsedo, jak zvládáš všechny ty nejrozmanitější práce? Velíš jednomu z největších panství na Slovensku“. „Čo si myslíš, že som negramotný? Čítať viem dobre … A tuhle chytrou knížečku nosím pořád se sebou. Je tam vše seřazeno podle času s pokyny kdy, co a jak dělat. Jen se podívej sem! 28. března: Vyberte bramborová pole a pohnojte je. 31. března: Vyorat brázdy pro brambory. 1. dubna: Připravte sadbu brambor k setí. 2. dubna: Vysaďte brambory… Člověk dává rozkazy a kontroluje výsledky – a je hotovo! … … Ale ach, soudruzi, moment! Nezapomeňte se zúčastnit našeho rolnického plesu! Ale přijďte všichni slušně oblečení! Moje žena si koupila krásný plesový kostým až v Královském Chlmci“! (Chlmec je nejbližší městečko, vzdálené 25 km).

Trik romského předsedy „člověk dává rozkazy a je hotovo“ spočíval v tom, že rozkazy dostal jeho lokaj a organizační génius baron Bornemisza (maďarsky Báró von Thyssen-Bornemisza de

[30] Romská komunita žila v cikánském slumu, kam jsem byl několikrát pozván svými romskými spolužáky. Hodně z nich chodilo bosky, od března do listopadu. Byl jsem šokován, když jsem viděl, že podlahou byla ušlapaná hlína a ohniště v domě nemělo komín. Zdálo se, že některé chatrče každou chvíli spadnou. Většina spolužáků tak mluvila špatně slovensky, přestože navštěvovaly slovenskou školu. Komunikoval jsem i v maďarštině, kterou jsem se musel trochu naučit. Mezi sebou ale mluvili romsky.

Kászon et Impérfalva). Tento aristokrat původem a duchem, byl původním majitelem panství, které bylo znárodněno. Podařilo se mu poslat rodinu do bezpečí na Západě, ale nějak propásl správný útěk pro sebe a padnul do pasti komunismu. Tajemným kouzlem mu bylo dovoleno zůstat na svém panství a starat se o něj, i když byl krutě ponížen. Jak se mohlo stát, že vedení státního statku bylo přiděleno přirozeně inteligentnímu romskému kandidátovi bez žádných odborných znalostí v zemědělství, ale s výjimečným přirozeným smyslem pro mezilidské vztahy, bylo záhadou. Jako skutečného předsedu si vybral svého barona. Normálně by to místo předsedy měl dostat nějaký arogantní neromský manipulátor, jak by se dalo čekat od komunistických sekretariátů, který by zakrátko všechny ty zázraky přivedl k záhubě. Streda byla prostě Bohem zapomenuté místo, kde komunistická ideologie neměla šanci zapustit kořeny. Svým způsobem to bylo takové peklo naruby.

V červnu 1953 přinesl otec nové bankovky po měnové reformě, kde bylo odepsáno 90 % úspor naší domácnosti. Naše skrovné rodinné úspory 11 300 korun byly převedeny na devět podivných bankovek (vytištěných v Sovětském svazu) v hodnotě 280 nových Kč, včetně jedné modré exotické tříkoruny. To byl rozpočet rodiny tak na dva týdny…

Komentář o měnové reformě 1943:

Měnová reforma z roku 1953 byla skutečnou „maloobchodní“ loupeží po předchozím „velkoobchodním“ znárodněním podnikání v roce 1945 bez jakékoli náhrady. Spravedlivý převodní poměr peněz by měl být 5:1 pro všechny úspory nebo dokonce 3:1, pokud byla použita parita kupní síly, protože s reformou byly současně sníženy maloobchodní ceny v průměru o třetinu. Poměr 5:1 platil však jen pro hotovost do 300 Kč, když zbytek hotovosti byl přepočítán v poměru 50:1. Reálná kupní síla platů klesla o 40 %. To byla cena za přeměnu československého lehkého průmyslu a zemědělství na těžký průmysl a zbrojní výrobu v rámci přípravy na 3. světovou válku, kterou SSSR plánoval na roky 1954-56. (Plán byl odložen v roce 1953, kdy zemřel Stalin a postupně byl naštěstí zapomenut). Tato politika také vysvětluje, proč ve všech komunistických zemích byl vždy nedostatek spotřebního zboží a hromady uhlí, cementu a železa, které neměly žádný smysluplný účel.

Simulujme životní úroveň roku 1953 podle “Reforma komunistů: Bohatí levněji, chudí chléb za 64 Kč“ – www.aktualne.cz: Za průměrnou měsíční mzdu 1020 nových Kč by se dalo koupit 392 kg chleba, který by činil kupní sílu mzdy v cenách roku 2023 ve výši 17 600 Kč. V bramborách je to 13 000 Kč a v rýži nebo cukru pouhých 2 300 Kč. V mase 11 400 Kč a v rumu 4 600 Kč. Lidé by si tehdy měli pochutnávat na chlebu a bramborách s trochou (nedostatkového) masa, ale dovážená rýže a rum byly luxusem. Průmyslové výrobky byly také drahé a, jako obvykle, nedostupné.

X X X

Život ve Stredě byl jakousi komunistickou utopií. Například na rolnickém plese se sešli lidé všech kulturních vrstev: rolníci, traktoristé, intelektuálové, aristokraté, dělníci, učitelé, komunisté a antikomunisté, křesťané, Maďaři, Slováci a dokonce i usměvaví Romové. Všichni si byli rovni, žili podle spodních existenčních norem a všichni si užívali svého společného jmenovatele komunikace: nejlepší víno v zemi, které volně nabízel jejich romský anděl strážný. Moje maminka se tak mohla podělit o své aristokratické city s utlačovaným aristokratem

světoběžníkem, na jehož pozvání k návštěvě jeho rodinné galerie Thyssen-Bornemisza (tehdy v Lugáně) však musela čekat dalších 45 let při návštěvě Madridu. Pro ty, kdo sní o životě ve společnostech komunistického typu, je absurdní život ve Stredě skutečným vzorem. Tam kult kriminálu pro intelektuály s vystrkující hlavou naštěstí nefungoval.

Konec otcových studenoválečných dobrodružství (1955-72)

V polovině roku 1954 přišla první vlna tání horkého stalinismu. Otci bylo dovoleno přestěhovat se ze Stredy do některých menších měst blíže k západnímu Slovensku. Matka se rozhodla pro Bojnice, 50 km od Moravy. Byla to nejšťastnější náhodná volba v celé zemi. Byl to další převrácený typ komunismu – model č. 4, Čína reformátora Teng Siao Pinga.

Bojnice byly vesnicí s 2500 obyvateli, kteří se pyšnili zámkem ve stylu Carcassonne, se zachovalými městskými hradbami jako svým symbolem nezávislosti, botanickou zahradou, největší ZOO na Slovensku, galerií s moderními obrazy, hudební školou, termálními lázněmi, restaurací servírující ve stříbře, nemocnicí, gotickým katolickým kostelem s arciděkanem Petrášem – zákulisním opinion makerem. Dále s velkou přírodní arénou pro koncerty (například Broma nebo Krautgartnera), tenisovými kurty, klubem plavání a vodního póla (ty vycvičoval k národní dokonalosti bývalý aristokrat Arpád Tarnóczy), sportovním letištěm, kinem (to dávalo Felliniho La Stradu, když jsme přijeli v listopadu 1954) a s tichou kolektivní sabotáží kolektivního zemědělství. Kolik takových vesnic v Československu tehdy bylo? Tři?

Bojnice byly v ostrém kontrastu s 3 km vzdáleným hornickým městem Prievidza, ponořeném do komunismu, ale využívajícím Bojnice ke svobodnému odpočinku svých elit. Nebo se sousední vesnicí Opatovce, kde učitelé Pračko a Pastierik mlátili vypolstrovanými koženými pendreky 12-leté žáky k modřinám na zádech, pokud jejich rodiče odmítali vstoupit do JZD. Místní muži zdravili mou matku učitelku „ruky bozkávam“. Ti ještě galantnější přidávali “milostivá pani“. A to Bojnice byly zemědělskou vesnicí! Když jsem v roce 1960 přijel do Prahy, zjistil jsem, že 400-krát větší Praha je jen rádoby větší napodobenina Bojnic.

Otec pracoval v Prievidzi jako obyčejný lesnický úředník, který často vycházel na kontrolu do všech okresních koutů. Po návratu si často musel na schodišti protřepat šatstvo - to kdyby náhodou chytil blechy. O jeho místo nikdo nestál a byt jsme měli sklepní, miniaturní – tak jsme měli relativní klid. Při návštěvě jeho kanceláře jsem musel zdravit „čest práci“ a oslovovat každého „soudruhu". S podivem, jak nějak komunisté neútočili na otce, tak v květnu 1959 zaútočili na mně – to mi bylo v 7. třídě jen 12. Do mého kádrového materiálu se najednou dostal zápis „Vzhledem k rodinnému původu se nedoporučuje studium na střední škole. Nastoupí v r. 1960 do hornického učiliště v Handlové“. A to jsem byl jedničkář! Škola se

rodičům omlouvala (matka tam byla učitelkou!), ale tajemný zápis prý změnit nemůže. Oceňuji pohotovost otce, který brzy poté dal výpověď a našel si stejnou práci na Krajské správě lesů v Nitře. Po našem přestěhování mi v nové škole kádrová stopka zázrakem zmizela. Za tím zázrakem byla má máma, kam na vzdálenou nově otevřenou školu, v níž učila, jsem nastoupil i já a kde s podivem jí všichni šli po ruce. Zápis na horníka byl dokonce nahrazen doporučením na (tehdy elitní) střední školu pro zahraniční obchod v Praze, kam jsem se, zřejmě zase nějakým dalším selháním systému, bez protekce skutečně dostal. Rodiče tak mohli, právě jen kvůli mé kádrové kaňce, uvažovat o Praze.

Otci byl definitivně schválen přechod do Prahy k zaměstnání na Ministerstvu zemědělství a lesnictví v listopadu 1960 a tak Vánoce jsme mohli slavit spolu v paneláku pro „federály“. Nikdy ale nesměl dosáhnout výš než na řadového inspektora lesů. Miloval svou práci plnou cestování, setkání s dřevorubci a spaní na seně po hájovnách a chatách bez klíče. Dřevorubcům tykal, oslovoval je „chlapi“ a rád s nimi soupeřil v sekání silných větví na jeden zásek, což znamenalo vyznat se v broušení sekery, napodobujíc tak nevědomky Abrahama Lincolna. Jak už to ale bývá, když v komunismu člověk vystrčí hlavu, v létech 1961 a 1964 byl otec znovu nucen pražským kádrovákům vysvětlovat svůj buržoazní původ a údajný válečný avanturismus. Byla to už však jednodušší doba na obranu a všechno to šťourání přežil. To je model komunismu č. 5 – Reálný socialismus. [31]

Otcův svéráz, který se vyvíjel od vojenských zákopů přes život v zapadákovech, v něm zůstal jistou dobu i v Praze. Nejlepší ilustrací je jeho účast na třídní schůzce rodičů u příležitosti mého pololetního vysvědčení v lednu 1961. Schůzku spojil s nějakou lesní kontrolou v okolí Prahy. Byl v lesnické uniformě a v solidních vysokých šněrovacích botách. Kabát „hubertus“ a brokovnici složenou v krásném vepřovicovém pouzdře si pověsil vedle na kliku u okna. Mou spolužačkou byla dcera Martina Vaculíka, vycházející hvězdy dogmatické komunistické věrchušky. Byla špatnou žákyní. Možná zřejmě proto Vaculík považoval za nutné ke třídě prohovořit, že škola má být politická, protože zápas s kapitalismem graduje a Kuba bude potřebovat odborníky (třída měla španělštinu jako hlavní jazyk), a protože nový prezident Kennedy ji hodlá zničit. Otec, který se posadil do první řady, ho za chvíli přerušil ve slovenštině: „Čo nám to tu rozprávate! To všetcia vieme. Ja som sem prišiel zistiť, ako je na tom so školou môj syn. A čo ak by sme tým aj začali?“. Rozprostřelo se naprosté ticho. Zděšení oba třídní, Hachová a Forbelský, se rozhodli to nechat na zvážení rodičů, když se v tichu nakonec ozval hlas, že času věru moc nazbyt není. Vaculík rezignoval a zasednul zpět do lavice. Učitelé pak místo toho, aby hanili můj prospěch se třemi trojkami a potenciální pětkou z češtiny, mne jen vychvalovali. Druhý den do třídy nakukovalo pár učitelů se slovy „Který je to ten Benáček?“, jako kdybych měl být nějakou atrakcí v bagančatech a s holí proti vlkům. Odvážnější spolužáci mne seznámili s vyprávěním rodičů celých ve vytržení: „To byla ale pecka! Na SRPŠ dojel ze

[31] Jak z pěti zde prezentovaných modelů socialismu vyplývá (Jánošík, Dělnická pěst, Kibutz, Tengova Čína a Reálný socialismus), běžný život v realitě komunismu se, s jistou dávkou štěstí, dokázal vyhnout plošným totalitním modelům typu „1984“, respektive „Gulag“. Systém měl mnoho děr, a umožňoval i jednoduchý normální život mezi slušnými lidmi. Měl však také množství pastí a těžil z lidské závisti, ne-li přímo z zapšklé nenávisti. Na Slovensku se lidé uměli vzájemně tolerovat, jak to vyplynulo z popisu Slovenska v létech 1939-45. To, že se rodině podařilo vyhnout mnoha dalším ponížením a násilí toho nejhrubšího zrna, byla spíš výjimka ze zákona díky štěstí a jedinečné schopnosti otce vycházet nějak v lepším i s potenciálními násilníky (pokud se zcela nerozčílil).

Slovenska hajný v hubertusu a samozřejmě, pro jistotu, také s puškou. Hned se pustil do politicky rozvášněného Vaculíka. Ten se bál, že dvoumetrový hajný na něj tu brokovnici vytáhne a zalezl". Vaculík se však na domnělém hajném ze slovenského zapadákova nemstil. Všechna čest.

Šalgovičův stín však nezmizel ani v dobách politického tání 1965-67. Objevil se totiž jeho alter ego: František Hagara. Za války byl statečným komunistickým partyzánem, ale poté se v létech 1945-1950 stal agentem StB a v létech 1964 až 1989 byl členem ÚV KSS. V roce 1966 navrhl prodat zchátralý majetek svého příbuzného, který nikdo nechtěl koupit, slovenskému Poverenictví lesů za poměrně vysokou cenu. Problém byl v tom, že to Poverenictví vedl on. Co čert nechtěl, Federální ministerstvo v Praze vyslalo svého inspektora, mého otce, aby nákup posoudil. Byla to zkouška jeho morální integrity, protože předvídal důsledky. Nicméně šel do toho a jeho zpráva zněla: „Cena nemovitosti neodpovídá jejímu špatnému stavu, nevýhodné poloze a velikosti. Nemovitost není vhodná k žádnému využití pro místní lesní hospodářství". To na Hagaru vrhlo stín korupce a otřáslo na „federálu" jeho pozicí. Ten už nemohl nařknout otce jen z buržoazního původu, působení ve fašistické armádě (omylem ho zařadil do ranku plukovníka) a maskovaného nepřátelství vůči komunismu. Doba se změnila. Nyní už byly potřeba předložit navíc i „autentické" důkazy o jeho prohnilém chování. To byl značný politický posun za 15 let. Ty důkazy musela ale znovu získat StB. Šlo především o zisk jakýchkoli tvrzení o otcově korupci, kterou mu bdělý Hagara údajně začal rozkrývat, a proto otec preventivně lživě obvinil Hagaru z jeho korupce. StB se vrhla do tajného boje s ministerstvem.

Jak jsem zjistil nyní z dokumentů Archivu bezpečnostních složek,[32] celá rodina byla skoro dva roky špehována. Vyslýchaní sousedé, učitelé i blízcí spolupracovníci však o otci, jakož i o výchově nás dětí, ale dávali jen dobré reference. StB získalo jen jediného kritika: druhořadého pracovníka školského (!) odboru na Ministerstvu zemědělství a lesnictví soudruha Šustra. „Nálezy" byly občas až humorné: za války byl otec důstojníkem fašistické armády, ale také několikrát zraněný a vyznamenaný partyzán a člen strany; otec nebyl mezi pracovníky oblíbený, ale na Slovensku má všude velmi mnoho známých; v práci je nevýkonný, ale obětavě jezdí na služební cesty, kde řeší věci operativně; získal auto podvodem, ale auto nutně potřebuje na své neustálé služební cesty; neoprávněně začal studovat na vysoké škole, ale chybějící dva podpisy by dostal automaticky. Vrcholem však je poslední zpráva: Benáček, jako straník, nepožívá velké důvěry. StB ale nesmí "vytěžovat" jeho stranického nadřízeného Bukáčka, protože jsou kamarádi a "spolupodílejí se na různých šmelinách" (nikde nevysvětlených). Zpráva na to graduje stížností vyšetřujícího kpt. Výborného, že na ministerstvu se ztížilo „vytěžování" (tj. ministrem se stal rebel J. Smrkovský) a StB musí „postupovat velmi opatrně … neb jmenovaný se umí přizpůsobit dané situaci." To opravdu na úspěch neustálých obvinění ze strany Hagary nestačilo. Všechna obvinění z mnohanásobné korupce a „šmeliny" se sice ukázala jako falešná, ale nekonečné prošetřování nikam nevedlo a Hagara stále nebyl v bezpečí. Nezůstalo než se pokusit na otce narafičit něco lepšího.

Slovenské StB se proto rozhodlo nastražit geniální past, která měla odkrýt údajnou otcovu nenávist k režimu a ochotu škodit státu špionáží. Tak dostal nenadále ze Slovenska za úkol propagovat u tajemníka velvyslanectví Nizozemí Eduarda Teixeira de Mattos slovenské

[32] Děkuji za zprostředkování panu Michalovi Macháčkovi.

honitby, a tak s jeho pomocí podpořit devizové příjmy z myslivosti. (Tento Hagarův befel však později všichni jeho vydavatelé popřeli). Otec doma nadšeně vyprávěl, jak při prvním zástřelu se Edy ukázal jako vojenský střelec a milovník hor. Donesl nám od něj kakao, čokoládu a dvě lehké nafukovací matrace z Tchajwanu, které se na českém trávníku hned propíchly. To na obvinění z korupce nestačilo. Později na slovenské myslivecké chatě je však čekalo nemilé překvapení: při zasouvání kufru pod postel objevili odposlouchávací zařízení. Hned oba věděli, která bije. Nevěděli ale, kolik těch odposlechů měli před tím. Akce Hlavní správy StB měla krycí jméno „Česnek“. Tak se otec musel znovu nechat ponižovat. Pamatuji se, jak nespal a chodil po bytě ode zdi ke zdi plný bezmoci. Vše naštěstí utnul Josef Smrkovský, který se v roce 1967 stal ministrem „lesů, vod a strání“. Otce dokonce povýšil. Hagara však přišel na své: v letech 1969-1976 byl ministrem lesního a vodního hospodářství Slovenské republiky a poté místopředseda Slovenské národní rady, podřízený jen svému vzoru Šalgovičovi, který byl jeho předsedou.

Tvrdá Husákova normalizace od roku 1970 ho však znovu znechutila. Odmítal prověřovat své podřízené, odsoudit Dubčekovu politiku a schvalovat okupaci Sověty. Zase balancoval nad propastí. Energie na boj v donkichotských šarvátkách s pokrytci mu najednou došla. Byl proto celý šťastný, když Ústav pro normalizaci a měření mu nabídl místo vedoucího odboru kontroly. Byla to klidnější práce, s vyšším platem a přátelskými kolegy. Konečně žádná partyzánština a boje o „mýtinku“. Rok 1972 je tedy datem, kdy pro otce mohlo být divadlo 2. světové války po 34 letech válčení definitivně uzavřeno. Otec se ve svých 54 letech mohl stát mírumilovným vojákem na bitevním poli kancelářské byrokracie. V roce 1978 se odstěhoval na penzi do Bedřichova, kde jeho pozemek sousedil s lesem a kde místní silák dřevorubec Šamaj byl jeho nejlepší kamarád. Z okna měl poklidný výhled na lyžařské dění nás dětí a vnoučat na Malinovce.

1972: Přípitek na konec války

Když nás v 70. létech navštěvoval slovenský historik Ján Mlynárik, po roce 1968 odsouzený k manuální práci, a dlouze s otcem diskutoval o absurditách světa, dozvěděl jsem se o jeho minulosti a názorech zase trochu víc. Otec například souhlasil s Mlynárikem, že vyhnání tří milionů Němců v létech 1945-46 bez myšlenek na slitování a racionalitu, podkopalo českou morální integritu ještě více než tzv. mnichovská zrada v roce 1938. Češi, naplněni „spravedlivou mstou“, museli skrývat svou oportunistickou brutalitu a chamtivost tím, že se v letech 1946-48 rozhodli pro jediný demokratický přechod ke komunismu, který se ve světě odehrál. Otec se smál: „Čeští komunisté v Protektorátu nezaháleli – mnohem více se inspirovali Hitlerem než Stalinem. Česká lidová armáda napodobovala wehrmacht, STátní Bezpečnost Gestapo, orgáni Veřejné bezpečnosti Ordnungspolizei, komunisté NSDAP, ideologové Goebbelse, pionýři Hitlerjugend a ekonomičtí plánovači válečné hospodářství Alberta Speera“.

Otec se smál, jak jsou Slováci kulturně rozdělení na evangelíky a katolíky už od dob Kollára, Šafaříka a štúrovců. Zůstalo jim to stále, i když jejich náboženství ochablo. Jedni jsou tolerantní, inteligentní a mezinárodně orientovaní. Ti druzí tendují ke konzervatismu, hrubosti, xenofobii, a geopolitickému analfabetismu. Oba se bavili tím, jak je slovenština skvostně bohatá na slova

popisující grázla a nevychovance.[33] Pro takové byl komunismus ideálním zřízením. Tvořit suverénní prosperující stát však vyžaduje lidi opačného kalibru: lidi, kteří se před poryvy dějin neutíkají schovat hned do křoví a tam nadávat na ostatní. Slovenské povstání a volby v r. 1946 je nutno připsal Slovákům k jejich slávě.

Také se bavili o tom, kdo koho podrazil. Češi podrazili Slováky dvakrát. V roce 1919 jim upřeli slíbenou autonomii a diskriminovali je soustavně v přístupu ke státní správě podobně jako Němce.[34] Pak ve volbách v r. 1946 přivedli Slováky na 40 let ke komunismu. Podobně Slováci měli na svědomí dva podrazy, ale poněkud méně výrazné jako ty české. Dle E. Beneše, Slováci podrazili Čechy 14.3.1939 vyhlášením Slovenského štátu.[35] Dále ve volbách v r. 1992 zvolili Mečiara, který vedl Slovensko ke druhému odtržení (i když Klaus o česko-slovenskou kohabitaci evidentně také sám moc nestál). V tom prvním však šlo jen o volbu z nouze, která na Slovensko padla jako zemětřesení. Hlinka a jeho strana stáli za československou celistvostí až do Mnichova 1938 – samozřejmě v rámci jejich agresívních požadavků na větší slovenskou autonomii, což Beneš přirozeně nemohl přijmout. Podbízet se přímo Hitlerovi začal Tiso až v r. 1939, kdy expanze Hitlera byla na spadnutí. Slovensko tím zachránil od okupace Maďary nebo Němci. Přežilo tak alespoň část československé identity na úrovni valné většiny jednotlivců a v systému vedení státní správy. Slováci táhli spolu s Čechy ve čtyřech historických událostech: Chtěli v čele se Štefánikem společný stát; V září 1938 šli odhodlaně společně bojovat; V roce 1968 stáli při Pražském jaru; V listopadu 1989 stáli za Sametovou revolucí. Celkovou bilanci nechám raději na čtenáři.

---

[33] Dal jsem si trochu práce a hledal čistě slovenská slova tohoto typu. Zde je test znalostí pro českého čtenáře: Chruňo, chrapúň, chmulo, galgan, lagan, lapaj, krpčiar, pliaga, zgerba, podliak, oplan, pľuha, pľuhák, pľuhavec, papľuh, všivák, pačmaga, chamraď, zurvalec, odroň, pankhart; šarvanec, huncút, chumaj, šudiar, loptoš, štricák, fičúr, ledačo, anciáš, niktoš, pochábeľ, roztatárenec, beťár, skaderuka-skadenoha, pobehaj, gadžo, bibas, jašo, šaľo, tĺk, trkvas, naničhodník, neokrôchanec, neogabanec, ťuťo, gelo, paskuda, sopliak, hebedo, odroň, šibnutý, trubiroh, ľaľo, … K těm se určitě žádný člověk nikdy slovy nepřihlásí, přestože u mnohých je jejich chování přesně takové.

[34] V roce 1938 bylo ve státní správě 131 Slováků z celkových 7470 úředníků. Ze 139 generálů byl Slovák jediný: Rudolf Viest. V zahraničních službách z celkových 1246 úředníků bylo jen 134 Slováků. Navíc mezi vybranými Slováky výrazně dominovali luteráni, zatímco 75% obyvatel byli katolíci. Není proto divu, že Hlinka měl na čem v opozici stavět. F. Cséfalvay k tomu poznamenal: „Diskriminácia je možno iba čiastočná: prístup ku štátnej správe bol viazaný na vzdelanie a to aj u dôstojníkov. Preto mnohí nedosiahli také hodnosti, navyše u Slovákov vzťah k armáde a k vojenskému remeslu nebol nikdy až tak priaznivý. A to ani po roku 1945, aby mohli zastávať proporciálne toľko funkcií a hodností ako Česi. Do vojenských škôl sa ich nikdy toľko nehlásilo, aby sa mohli naplniť kvôty. Tento názor som nadobudol po niekoľkonásobných rozhovoroch s bývalým kolegom A. Maskalíkom, ktorý sa venuje personálnym otázkam čs. armády“.

[35] To je z hlediska situace v Evropě po Mnichovu v září 1938 čirý nesmyl. V březnu 1939 nemělo Česko-Slovensko jakoukoli šanci na přežití. Česko padlo do „vlastnictví“ Reichu a Slovákům v období říjen 38 až únor 39 nezbývalo nic lepšího, než hrát kartu národovectví a v březnu zase pro sebe strhnout oportunisticky od Hitlera víc, než kdokoli mohl očekávat. Je paradoxem, že ve Slovenskom štáte mohl duch Československa mezi lidmi v jisté ne bezvýznamné podobě pokračovat. Slovenská kultura a státní administrativa se přeci jen hodně inspirovaly z té české. Gardistickou písničku „rež a rúbaj do krve po tej českej kotrbe“ prakticky žádný normální Slovák nesdílel. Proto je také nesmyslem vykládat povstání jako „odpustek za slovenskou zradu Čechů ze 14.3.1939“. Naopak, povstání byl reparát na září 1938, kdy československá armáda opustila obranné pozice po Mnichovské dohodě. Slováci se dva měsíce bránili, i když už od začátku bylo zřejmé, že v tom boji zůstanou osamoceni. Dva měsíce, to jsou zhruba odhady, jak dlouho by se ČSR dokázala Němcům bránit v roce 1938. Téměř celonárodní podpora slovenskému povstání a ochota desetitisíců položit za nové demokratické Československo svůj život se zbraní v ruce, je důkazem toho, že na Slovensku v létech 1939-45 důvěra v Československo neuvadla.

V průběhu 60-tých let otec rád navštěvoval dalmatské pobřeží. Jednou z jeho místních atrakcí byly rozhovory se západními Němci, kteří byli jaksi podivně a příliš často veterány wehrmachtu. Když jsem se ho zeptal, jak to o nich ví, odpověděl: „No, to je odhad. Nejprve uslyšíš němčinu a chlapa mně přiměřeného věku. Pak je to vojenská chůze. A také poranění, které dávají nejlepší podnět.“ Jednání s nimi měl vždy oboustranně velmi srdečné. Nenáviděl však esesáky, které také poznal stejnou metodou a zásadně se jich stranil. “Jak můžeš mluvit s takovými Němci? Nemyslíš si, že tě chtěli zabít?“ “No ano … Ale není to totéž, co jsem jim chtěl udělat i já? ... Ale díky bohu, teď jsme oba naživu, ne?". Díky této podivné logice jsem ztratil řeč.

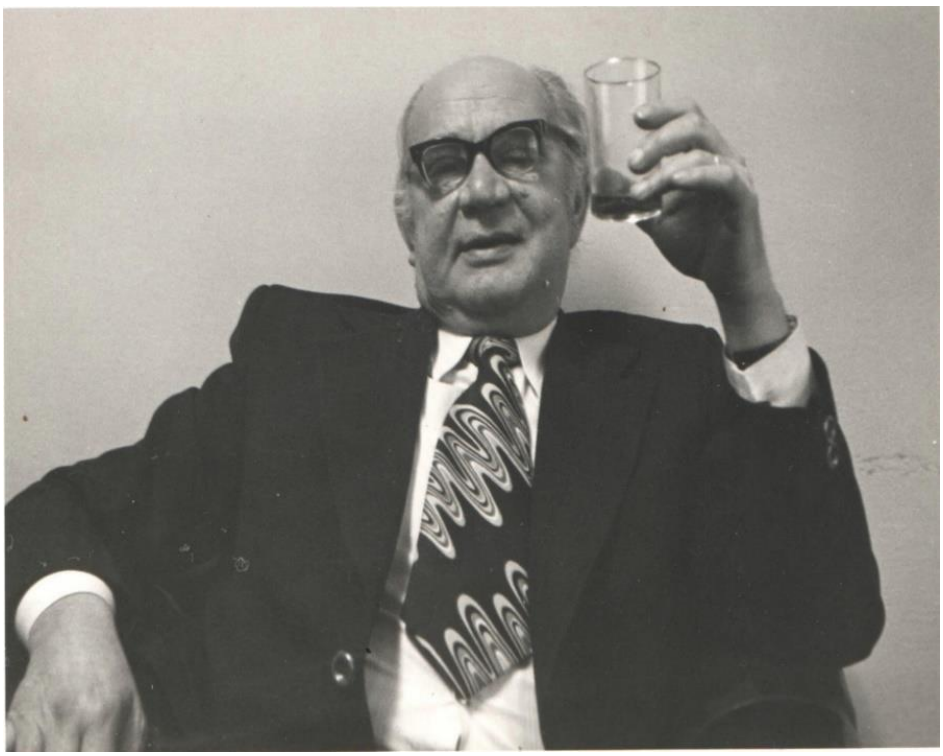

ZÁVĚREČNÉ SEQUITUR

Je šokující uvědomit si komplikovanou důstojnost a strasti svého otce až dlouho poté, co zemřel. A to místo toho, abychom si to všechno sdíleli, když byl naživu. Proč nás tak chránil před kafkovskými tajemstvími svého mimořádně dramatického, ale autentického a zřejmě naprosto čestného života? Byl hrdinou, ale skrýval své výjimečné činy před ostatními? Proč?

Pro někoho je hrdinství výjimečnost, která k lidem přichází zvenčí jako dar. Lezou po římsách bez jištění, aniž mají jakýkoli strach. To by nebylo příliš hrdinské, protože pak by se jen velmi málo obyčejných lidí mohlo stát hrdiny. Nebo vyžaduje hrdinství určitý vnitřně vybojovaný, zvláště výjimečný skutek otevřený každému? Základem by tam pak mohl být boj s vlastním přirozeným sobectvím – například jeho popřením. Potom by se hrdinství dalo uskutečnit každou obyčejnou lidskou bytostí, která by například byla vybrána v loterii, aby převzala roli Herkula a vykonala jeho dvanáct těžkých prací jménem dobra ve prospěch ostatních. Rozhodující by pak bylo, když by zkoušená osoba vzala svůj osud za svou povinnost a neutekla

by od díla. Je to svým způsobem popření sobecké racionality okamžitého úniku a přijetí racionality sociální vzájemnosti, kterou člověk musí obhájit svým nelehkým konáním. Místo „uteč“ jdi do útoku, který dobrovolně musí nést jako své osobní poslání až do konce. A to přesto, že náklady nese on a výnosy někdo úplně cizí, což je typická neekvivalentní směna. To je hamletovské hrdinství. Je to vlastně popření teoretické ekonomie kde se zkoumají podmínky ekvivalentní směny. Jistý druh iracionality. Hrdinství je pak opakem krádeže, která je také neekvivalentní směnou, jenže ne dobrovolnou. Ve funkčních společnostech by hrdinství proto bylo třeba mít raději jen výjimečně. Otcovo předsevzetí jednat jako muž s morální odpovědností za lepší budoucnost společnosti tím, že riskuje vlastní život, bylo vskutku aktem mimořádného hrdinství. Totéž platí pro všechny povstalce, na rozdíl od nacistů, kterým šlo o krádež.

Takové hrdinství by se dalo dokonce kvantifikovat odhadem pravděpodobnosti přežití v období září 1938 až květen 1945 pro velitele jeho exponovaného typu. Předpokládejme, že toto číslo bude 66 %, tj. přežijí dva ze tří (což byla zhruba pravda). V případě vypuknutí války s Hitlerem v září 1938 nebo zranění na Prašivé 3. listopadu 1944 se pravděpodobnost přežití mohla snížit na 33 % nebo i mnohem níže. A co kdyby se pravděpodobnost „přežití bez zranění“ (otec utrpěl tři) blížila k 20 %? Nebylo by racionální reakcí vyhnout se všem rizikům a stáhnout se ve stylu Švejka, který je pro Čechy považován stále mnohými za genotyp? Myslím, že toto je zcela mylný pohled na Čechoslováky v období březen-září 1938: Během válečné mobilizace v září 1938 bylo asi 90 % Čechů a Slováků odhodláno podstoupit riziko vlastenecké vojenské mise a bránit své domovy za každou cenu. Všichni tedy byli kladnými hrdiny, kteří dokázali překonat své sobectví a bojovat za lepší národní existenci ve prospěch nebojujících a budoucích generací. Spontánní odhodlání národa v září 1938 by mělo být povýšeno na slávu československých dějin. Totéž platí pro většinu Slováků odhodlaných bojovat za demokratické Československo v Povstání. SNP byl vrchol nejen slovenských dějin, ale i těch československých, což valnou většinu Čechů nenapadne ani ve snu.

Jednou, nedlouho předtím, než otec v roce 1984 předčasně zemřel, částečně i na válečné zranění, jsem ho požádal, aby mi řekl více o svých válečných dobrodružstvích. Soustředil se na dlouho a přemýšlel. Pak pomalu, přes sevřené rty, řekl své poslední životní prohlášení o válce: "Válka to je to nejšpinavější lidské svinstvo." Bylo jasné, že nemůže pokračovat a celou tu svou záhadu si odnese s sebou. Možná by si to zasloužilo citovat v originále, protože tato slova tvořila větu jeho života (vyslovenou slovensky, nikoli česky): „Vojna… Vojna, to je to nejšpinavšie ľudské svinstvo“. Možná bychom si tuto prvořadou moudrost měli všichni uchovat v paměti.

O AUTOROVI: Vladimír J. Benáček jr. se narodil v roce 1946 v Trnavě na Slovensku v 75 % české a 25 % slovenské rodině hovořící slovensky. Od roku 1960 žil v Praze. Jeho životní názory se profilovaly zejména během emigrace a studia na University of Cambridge (Clare College, 8/1968-10/1969). Po návratu z emigrace mohl najít důstojné zaměstnání až po třech létech v roce 1973, kdy paradoxně, zřejmě omylem nebo rozmarem kádrováka, mohl pracovat jako programátor v Ústavu výpočetní techniky nejvyššího ekonomického ministerstva – ve Státní plánovací komisi. Tam mohl nahlížet do nitra vrcholného rozhodování za komunismu, což bylo nadmíru poučné. V roce 1977 nastoupil do výzkumného týmu oddělení matematických metod Ekonomického ústavu Akademie věd , kde pracoval

na Kleinově-Stoneově typu velkých kvantitativních modelů československé ekonomiky. Od 12/1989 zakládal s J. Zieleniecem a J. Švejnarem ústav CERGE-EI a od r. 1996 byl vědeckým pracovníkem a učitelem mezinárodní ekonomie na Univerzitě Karlově, Fakultě sociálních věd. Jeho publikace jsou dostupné na https://benacek.net/publications.html. Kontakt e-mailem je vladimir.benacek@cantab.net.